

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Víctor Masriera Vila (1875 – 1938)

**Pedagog de l'Art
Mestre en la didàctica del Dibuix**

(Anàlisi de la seva metodologia)

Esteve Prat Paz

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

CAPÍTOL IV
CONTEXT PEDAGÒGIC

CONTEXT PEDAGÒGIC

En totes les disciplines es convenient, de tan en tan, remirar cap al passat i recapacitar sobre la seva evolució, inquietuds, i el que s' ha aconseguit; una mirada retrospectiva ajuda a recapacitar, a resituar objectius, consolidar propostes o a rescatar-ne del passat, a descobrir noves perspectives o a reformular-ne d' antigues si han estat basades en experiències reeixides i similars a les actuals.

Des del naixement de Víctor Masriera, l' últim quart del segle XIX fins la seva mort, quasi a la segona meitat del segle XX, transcorre un període de temps en el qual es produeix un vertiginós encadenament de fets, educatius i pedagògics mai vistos fins al moment. Tot canvi de segle suposa cert trasbals, però el pas del segle XIX al XX es magnificà, agafant a Víctor Masriera en una bona edat, vint-i-cinc anys, amb un aprenentatge fet a l' Escola Nacional d' Arts Decoratives de París, a les acadèmies Julian, i Colarossi de la mateixa ciutat, a l' Escola de Belles Arts de Barcelona, "Lotja", al taller patern, la Fundició Artística Masriera&Campins, amb un pòsit i bagatge no solament artístic sinó també cultural assumit per la tradició familiar "Masriera", on pare, oncles, cosins, ocupaven llocs destacats dins l' art, la cultura i la societat catalana, espanyola i europea.

Víctor Masriera, va poder viure aquest període de la història summament interessant i imbuir-s' hi plenament en moltes diferents facetes, centrant però la seva principal activitat en la nova pedagogia del Dibuix, en la qual va investigar, crear, innovar i transmetre, per una escola que necessitava una urgent renovació i per una matèria que es trobava moribunda amb els antics mètodes.

Cal veure i conèixer si va ser un personatge destacat i important dins d' aquest camp del saber i del coneixement, no solament a Espanya; situant la seva vida i obra també dins del context pedagògic en que va viure i es va moure.

Per a tal finalitat, s' ha fet a través de les connexions, les relacions i amistats que de Víctor Masriera es coneixen, així com dels artistes i pedagogs que consultava, en qui inspirava la seva obra, per poder veure com va establir nous mètodes, nous plantejaments en l' ensenyament del Dibuix, i veure si aquests eren necessaris i/o convenients.

S'establint a tal efecte, una sèrie de blocs, un sobre l' ensenyament general i un sobre l' ensenyament propi del dibuix, separant-ho amb subcontextes més petits en funció d' on Víctor desenvolupà l' activitat, Món, Espanya, i finalment Catalunya, lloc on va començar i acabar la seva tasca.

Però abans, d' endinsar-nos en aquests aspectes cal potser repassar encara que molt de passada i genèricament els antecedents immediats sobre l' ensenyament en general, l' ensenyament artístic en particular, i en concret del Dibuix, estretament relacionats i interrelacionats, no en va, no es pot construir

el futur sense conèixer i tenir present el passat, cosa que Víctor Masriera sabia i conèixia molt bé.

1. APROXIMACIÓ A L' ENSENYAMENT A L' ÈPOCA DE VÍCTOR MASRIERA (1875-1938)

A grans pinzellades, es pot dir que les causes de la necessitat de renovació pedagògica, les podem trobar en els esdeveniments socials, culturals, polítics que commogueren la vella Europa del segle XIX i, que configuraren l' àmbit històric dins del qual sorgiren les investigacions sobre l' educació del nen.

L' ascens del capitalisme industrial com a forma predominant de la producció social, l' aparició dels nacionalismes ètnics, històrics, religiosos, les aspiracions llibertàries del romanticisme en els camps de la vida política i cultural dels pobles; la vessant revolucionària capitalitzada per la burgesia que desplaçà a l' absolutisme feudal, entre altres fenòmens, forjaren i orientaren l' aventura educativa humanista de molts pedagogs.

Ja cap a finals del segle XIX, es va crear una gran demanda, sense precedents per la informació sobre els nens. La industrialització va augmentar la necessitat d' una gran força de treball més educada. L' escolaritat obligatòria va portar una gran quantitat de nens a classes urbanes de les grans ciutats. El fet d' aglomerar grans masses de persones a les ciutats com a mà d' obra per a les indústries, desarrelant-la del camp, del món rural, d' on provenia la majoria, comportà seriosos problemes de diversa índole, dins dels quals destacaren els problemes del nen i la seva educació. La cultura ancestral, la saviesa de la gent del camp, traspassada de generació en generació, viscuda com a fet natural, els cicles de la terra, els seus ritmes, els seus temps, colors i olors, es perderen dins d' una ciutat massificada, industrialitzada, grisa i despersonalitzada.

La nova situació en que es trobaren les masses treballadores resultà molt diferent del seu origen. El seu model estructural, els seus esquemes de vida, antiquats o no, atraçats o no, però diferents, ja no servien per a la nova societat. Degué ser el primer trencament important que es produí en molt de temps, amb el passat, en la relació de Home-Natura. Els nens es trobaven orfes de valors, ja no posseïen els tradicionals i ancestrals dels seus avantpassats ni els nous que els havia de comportar o proporcionar la nova societat.

Per això començà a sorgir la necessitat de buscar una nova educació que donés resposta als nous reptes. Aquesta nova educació havia de començar per la primera infància, i en la majoria dels casos havia d' inspirar-se en la Natura, per guarir les ferides del progrés. Molts pedagogs de l' època van adonar-se que el medi més perfecte per educar era la Natura, i en aquesta o a falta d' aquesta en les grans aglomeracions urbanes i industrials, agafaren els seus valors. Valors que se situaven en molts casos a l' Edat Mitjana on l' indústria era artesanal i, l' ensenyament era directa en els tallers dels diferents gremis.

L' estudi de la naturalesa, de les seves lleis i normes, ajudarien a formular molts dels nous sistemes educacionals, ajudats també pel moviment

romanticista que celebrava la llibertat de la creació individual en unió amb la Natura i la integració de totes les Arts.

La filosofia va ser una de les fonts d' estudi de la educació. La pedagogia va dependre de la filosofia i va ser la floració o sublimació d' aquesta, actitud de corrent racionalista i científica. La filosofia tradicional es va veure superada per aquesta nova filosofia. La pedagogia contemporània és doncs, fruit d' una llarga evolució històrica d' una pedagogia experimental iniciada el segle XIX amb el descobriment de la psicologia infantil que va donar lloc a una renovació pedagògica que durà fins a primers del segle XX tant a Europa com Amèrica. Tot això partint de la base de que "l' home, no neix, sinó que es construeix" ¹.

Dintre de la doctrina evolucionista², la jerarquia d' assignatures del currículum escolar, l' art tenia un paper secundari, no obstant s' acceptava que el Dibuix posseïa una base natural en el desenvolupament del nen. Herbert Spencer ³, antecessor de Darwin i de la seva "Teoria de la Evolució" ⁴, creia que l' art del nen no era important en funció de si produïa dibuixos bons, sinó en la mesura que si desenvolupaven les seves facultats.

Però a part d' aquelles necessitats, també n' hi havia d' altres de molt més clares, pràctiques i concretes; els professionals que la indústria reclamava, havien de saber dibuixar i a més, a l' artesanat el preocupava des de feia temps un afany estètic, de bon gust, que buscava xopluc sota el prestigi de l' art, per oficis tradicionals i populars. Per això es crearen sota influències de la Il·lustració (1660-1789) ⁵, les primeres Escoles Industrials on el Dibuix era matèria bàsica per a l' ensenyament.

¹ <<http://www.universidadabierta.edu.mx/Biblio/A/METODO%20Ma>>.

² Desenvolupament o pas d' un estat a un altre de forma gradual. En aquest sentit s' oposa a revolució, o transició ràpida o convulsiva.
<<http://www.pensament.com/filoxarxa/filoxarxa/evolucionisme.htm>>.

³ Herbert Spencer (Derby, 1820-Brighton, 1903). Filòsof, psicòleg i sociòleg britànic, va ser el fundador de la filosofia evolucionista a Gran Bretanya i un dels més il·lustres positivistes del seu país. <http://es.wikipedia.org/wiki/Herbert_Spencer>.

⁴ L' esmentada teoria plantejada per Darwin (Anglaterra, 1809-1882), tenia present el concepte d'evolució de les espècies a través d' un lent procés de selecció natural.
<http://es.wikipedia.org/wiki/Charles_Darwin>.

⁵ La il·lustració és un corrent filosòfic, polític i social, que apareix a Europa durant el segle XVIII en contraposició a l'absolutisme i a l' Antic Règim. Entre 1751 i 1772, es va publicar a França la primera Enciclopèdia. Es volia educar a la societat, per què una societat culta que pensés per si mateixa seria la millor manera d'assegurar la fi de l' antic Règim (l'absolutisme i les dictadures es basen en la ignorància del poble per dominar-lo). En la seva redacció van col·laborar altres pensadors il·lustrats com Montesquieu, Rousseau i Voltaire.
<<http://ca.wikipedia.org/wiki/Il·lustraci%C3%B3>>.

A Suïssa, destacà R. Töpffer ⁶, amb la seva obra d'assaig sobre art i estètica entre el 1827 i 1842 publicats en un llibre el 1847 en els quals parlava de l'art infantil relacionant-lo amb la mateixa intencionalitat amb l'art primitiu.

Cap el 1880, els educadors, els treballadors de benestar, mares, mestres, etc., buscaven informació sobre el desenvolupament dels nens. Es va tendir cap a un principi de relació nen-matèria d'aprenentatge, faltava un ensenyament pràctic i experimental.

L'any 1882, Guillem Preyer ⁷ publicà "L'ànima dels nens", un tractat de Psicologia Infantil que obrí la porta a l'investigació de fenòmens cognitius i d'aprenentatge que més tard van seguir Piaget ⁸, i altres. Així, es va proporcionar la primera font extensa en un llibre influent "La ment del nen". G. Stantley Pasillo (EUAU, 1844-1924, psicòleg, filòsof i educador, iniciador de la psicologia americana), va utilitzar el mètode del qüestionari en la investigació sobre nens, estudis que documentava sobre el joc, la obediència, la obstinació, el sentit de la propietat... ⁹.

En poc temps, l'estudi del nen s'havia estès a través d'Amèrica i Europa a Àsia i Amèrica del Sud.

A finals del segle XIX, tots aquests canvis pedagògics, també varen tenir repercussió en els ensenyaments artístics i en el Dibuix en particular, començant-se a notar cap el 1900, sense deixar de parar. Les primeres publicacions específiques sobre el dibuix varen aparèixer cap els anys 80 del segle XIX, difonent-se també ràpidament per Europa i Amèrica.

⁶ Rodolphe Töpffer, va néixer a Ginebra l'any 1799. Va ser pedagog, dissenyador, escriptor, crític d'art, i professor de Retòrica a la Acadèmia de Ginebra, l'any 1832. <<http://www.fabula.org/actualites/article20897.php>>. <http://www.universalis.fr/encyclopedie/T030118/TOFFER_R.htm>.

⁷ Wilhelm Preyer (1841-1897). Fisiòleg alemany, ha estat considerat com l'iniciador de la Psicologia infantil, objecte ja del seu tractament rigorós. <http://www.mercaba.org/Filosofia/Psicologia/historia_de_la_psicologia.htm>.

⁸ Jean William Fritz Piaget (Neuchâtel, Suïssa, 1896-Ginebra, 1980). Psicòleg experimental, filòsof, biòleg, suís, famós per les seves aportacions en el camp de la psicologia evolutiva, els seus estudis sobre la infància i la seva teoria del desenvolupament cognitiu. <http://es.wikipedia.org/wiki/Jean_Piaget>.

⁹ Granville Stanley Pasillo, va tenir els seus inicis educacionals en la teologia. A Harvard, Anglaterra, aconseguí el doctorat el 1887, després va anar a Alemanya, concretament a Leipzig, per tornar a EUAU establint el primer laboratori americà de psicologia. Els seus interessos es centraren al voltant del nen i de la seva teoria evolutiva. Va publicar entre altres llibres, "El contingut de les ments dels nens", 1883, "L'Estudi dels nens", 1883, "Problemes educatius", 1912, etc. <http://www.ithaca.edu/beisgsh/gsh_bio.htm>.

Destacà a Itàlia Corrado Ricci ¹⁰, a Anglaterra, James Sully ¹¹, tots ells van publicar llibres sobre el dibuix infantil abans del 1900 ¹².

La psicologia i la pedagogia també s'hi havien interessat, destacant autors com Alfred Binet ¹³, i Edvard L. Thorndike ¹⁴, i pedagogs com Georg Kerschensteiner ¹⁵ i Ovide Decroly ¹⁶, així també com historiadors, crítics d'art i artistes com Ernst Gombrich i Herbert Read ¹⁷, o Piaget, Picasso, Klee, etc ¹⁸.

¹⁰ Corrado Ricci.- (Ravena, Itàlia, 1858- Roma,1934). El 1887, va publicar el primer treball d'alguna importància sobre el dibuix infantil, l'atenció dels psicòlegs es va fixar sobre aquesta admirable manifestació de la mentalitat del nen, estudiant-se en primer lloc el seu dibuix lliure i espontani o de fantasia. La seva obra més coneguda va ser "L' arte dei bambino" 1887, obra polèmica al tractar sobre si s'havia de considerar art o no a aquestes obres infantils. Negava el coneixement artístic per part dels nens, tot i que es situava mol a prop de l'expressió artística. <<http://extraweb.comune.ra.it/odonomastica/scheda.asp?CodToxon=1127>> <<http://www.aib.it/aib/editoria/dbbi20/ricci.htm>>.

¹¹ James Sully (1842 - 1923). Psicòleg anglès. El 1871 adoptava una carrera literària i filosòfica. Era professor de filosofia i lògica a l' Universitat de Londres, de 1892 a 1903. El seu llibre més important, *La Ment Humana* (1892). <http://en.wikipedia.org/wiki/James_Sully>.

¹² MARÍN VIADEL, Ricardo. *El Dibujo Infantil: Tendencias y problemas en la investigación sobre la expresión plástica de los escolares*. "Arte, Individuo y sociedad" N° 1. Revista electrónica de la Universidad Complutense de Madrid (UCM), julio, 1988, pàg. 5; i HERNANDEZ BELVER, Manuel. *El arte y la mirada del niño. Dos siglos de arte infantil*. "Arte, Individuo y sociedad" Anejo I, 2002. Publicaciones de la Univesidad Complutense de Madrid, p.10. ISSN: 1695-9477.

¹³ Alfred Binet (Niça, 1857-París, 1911). Va ser un pedagog i psicòleg francès. Se'l coneix per la seva essencial contribució a la psicometria. Se'l considera el pare dels test d'intel·ligència. <http://es.wikipedia.org/wiki/Alfred_Binet>.

¹⁴ Edvard L. Thorndike (1874-1949). Va formular una teoria sobre l'aprenentatge del conductivisme, la qual creu que l'associació és un dels principals mecanismes de l'aprenentatge. <<http://books.google.com/books?id=6Fill9Y23nUC&pg=PA38&lpg=PA38&dq=eduard+l+thorndike&source=web&ots=ld6A3UIPVP&sig=QewEIUenK-rUlvCwd7moKvsNZps>>.

¹⁵ Georg Kerschensteiner (1854-1932). Pedagog alemany. La seva proposta educativa es preocupa per la formació de ciutadans útils a la societat. Fundador de l'Escola del Treball. Autor de "L' ànima de l'educador i el problema de la formació del mestre" i "Teoria de la formació" (1921). Se'l coneix també com organitzador de l'Escola Activa. <http://www.labiografia.com/ver_biografia.php?id=1578>.

¹⁶ Ovide Decroly. (Renaix (Bèlgica), 1871-Brussel·les, 1932). Metge belga, es va dedicar a una intensa labor pedagògica intentant renovar l'ensenyament tradicional mitjançant nous mètodes científics; va ser un dels promotors de l'*escola activa* l'obra pràctica i teòrica de la qual ha estat imitada en tot el món i orienta encara molts plans d'estudi actuals. Col·laborador a Brussel·les de la REVISTA DE PEDAGOGIA, l' any 1922. <<http://www.biografiasyvidas.com/biografia/d/decroly.htm>>

¹⁷ Herbert Edward Read (1893-1968). Era un poeta anarquista anglès, i crític de literatura i art. <http://en.wikipedia.org/wiki/Herbert_Read>.

¹⁸ Op. Cit., MARÍN VIADEL, Ricardo, p. 5.

Unes línies d' investigació sobre el dibuix, s' oposaven al seu ensenyament com una tècnica capaç de brindar al nen el sentit de precisió i ordre; altres creien en el dibuix espontani, imaginatiu propugnant el dibuix del natural. A més, les teories sobre l' art infantil en aquests primers anys ja es dividien en dos grups, les procedents dels psicòlegs, interessats en el desenvolupament del nen a partir de l' estudi dels seus dibuixos, i la dels artistes i teòrics de l' estètica, interessats en l' estudi del nen i del seu art com a tal.

Es va passar doncs de la simple inexistència de la infància com a tal en els segles anteriors, fins a un estat diferent d' existència, que amb una forta atenció prestada cap els dibuixos infantils que va seguir una evolució coincident amb el desenvolupament de les ciències del comportament es a dir la Psicologia i la Pedagogia. A centreeuropa varen sorgir associacions encaminades a la formació estètica dels nens, organitzant-se exposicions, publicant manuals de formació artística, revistes, congressos. A Itàlia va aparèixer l' obra "L' arte dei bambini" de Corrado Ricci, el 1887 preguntant-se si aquelles obres infantils podien considerar-se art o no. Ricci, considerava que no. Deia que el nen no representava mai el que veia sinó el que recordava, i no el que coneixia sinó el que l' importava, interessava i motivava. Deia Ricci que el dibuix infantil es trobaria ja en l' art dels pobles primitius. Constatava que l' atenció dels nens es centrava en particularitats i en detalls.

Davant la fe que es va dipositar en els coneixements científics, l'art es va convertir en emblema de llibertat individual sota el pensament romàntic del segle XIX. L' ensenyament acadèmic va desacreditar-se derivat del divorci entre art i ciència. Dos aspectes, el normatiu i el científic que varen ser abandonats pel romanticisme i pels que havien definit el Dibuix com a disciplina acadèmica; exigint definir-se com a ciència o com a art, fragmentant-se d' aquesta manera en Dibuix Artístic i Dibuix Lineal. Separació artificial i sense rigor crític, mentre que l' art es fixava en una nova forma més "lliure".

Ho deia Víctor Masriera a *Dibujo*, 1912 (Masriera, Víctor – Vidiella, Ramona, 1912, Buenos Aires, Argentina, Cabaut y Cia. Editores, Preliminares, III-IV:

Si el Dibujo tiene sus fundamentos científicos en la geometría y perspectiva, no se debe considerar como una ciencia. El Dibujo es un arte y tiene una parte práctica importantísima...

Però en aquell segle XIX el moviment romàntic acabà avorrint l' ensenyament acadèmic ¹⁹, mètodes com la còpia de làmines (Delacroix, Ingrés), donaren pas a l'impressionisme defensors de la formació en la pròpia Natura, lluny dels models de l' estudi i dels models de guix.

¹⁹ L' ensenyament acadèmic consistia en la imitació de models "del antiguo" i "del natural", des de l' estatuària clàssica de l' antigüetat fins el model viu, ornat amb ropatges adequats a les temàtiques dels quadres i composicions pictòriques. L' adquisició dels coneixements era seqüenciada i gradual, començant per dibuixar estampes que mostraven la figura humana per parts separades, cares, caps, peus, mans; fins aprendre a ordenar tot els fragments en figures senseceres. Però l' alumne el mètode mancava de preparació quan l' alumne s' enfrontava a l' interpretació directa del model del natural.

Mentre a les “Acadèmies” ja s’ havia abandonat gradualment al Dibuix Lineal de la tradició neoclàssica, introduint un estil més romàntic i modern, utilitzant el dibuix al carbonet, la nova moda romàntica i la concepció de l’ artista que exigia formes encara més lliures d’ expressió, comportaren paulatinament el seu declivi. La nova aparició del nou “Art Lliure” hi ajudà encara més. L’ Art Lliure va iniciar-se en part en l’ art infantil.

L’ abstracció del Dibuix en la pròpia tradició, havia allunyat l’ Acadèmia de les transformacions estètiques, canvis socials, i progrés tecnològic arribant a convertir-se en un instrument de domini acadèmic i ideològic. Els “manifestos” escrits i reflexions teòriques dels avantguardistes, es posicionaren en contra del Dibuix. Era la ruptura de les avantguardes artístiques contra tota tradició anterior. Les premisses de les avantguardes en front el Dibuix acadèmic, era una fugida de l’ “estil” i de l’ “ornament” ²⁰. Opinava Josep Galofré, que l’única possibilitat que semblava quedar a les acadèmies, era la de transformar-se en una mena d’ escoles públiques on s’ ensenyés Ornament i Dibuix Lineal amb caràcter elemental i amb la finalitat de promoure bons artesans ²¹.

Altre escissió important de l’ art que afectà al Dibuix es produí també en aquest segle XIX, enfrontant la “teoria” i la “pràctica”. La teoria explicava produccions d’ un nou art que es generava des de móns aliens a la pròpia pràctica. L’ educació del gust, podria tenir des de llavors un caràcter teòric, filosòfic, a través de l’ assaig, sorgint una educació estètica autònoma enfront l’ ensenyament de l’ art.

El descobriment de l’ inconscient a través del psicoanàlisi, pel metge txec Sigmud Freud (1856-1939) va obri el món dels somnis i l’ abandó del món del realisme per part de varis artistes sorgint nous estils com el Surrealisme, l’ Expressionisme.

Per altra part, Cezanne ja havia reduït tots els objectes a sòlids elementals de la geometria, i havia substituït la perspectiva per un sistema de múltiples facetes visuals. Cap el 1910 artistes com Picasso i Braque assumien les seves propostes construint el Cubisme. Altres artistes com Malevitch i Kandinsky portarien la pintura cap essències geomètriques pures.

²⁰ CABEZAS GELABERT, Lino. "La Historia de la enseñanza del dibujo y la formación del gusto estético", en: HERNÁNDEZ, F.; TRAFÍ, L. (Comps.): *I Jornades sobre Història de l'Educació artística*. 50è Aniversari de la Càtedra de Pedagogia del Dibuix (Barcelona, 19 i 20 de maig de 1994). Barcelona, Universitat de Barcelona, Facultat de Belles Arts, 1994, p. 81.

²¹ Josep Galofré i Coma.- (Barcelona, 1819-1877) Pintor. Es formà a Llotja i a Roma. Exposà a Barcelona, Madrid i París. S’ especialitzà en retrat i pintura d’ història. A Roma feu retrats de Pius IX, un dels quals fou adquirit per Isabel II (1850). Conreà la crítica d’art. (FONTBONA, Francesc. *Història de l'Art català*. Edicions 62, Barcelona, 1983, Vol. VI. GEC Gran Enciclopèdia Catalana. Edita Enciclopèdia Catalana S. A., Barcelona, 1974, vol. 11, p. 445.

Tòpic de la tradició romàntica de que “l’artista neix, però no es fa”, o “l’art es pot aprendre, però no ensenyar”, van acabar amb la victòria de les avantguardes contra l’acadèmia del segle XIX.

A Europa sorgiren molts centres educatius en el mitjà natural, a part de Pestalozzi, Froebel va crear els jardins d’infància en contacte amb la natura, el seu mètode seria un dels referents de la Institución Libre de Enseñanza (ILE) a Espanya a la qual Víctor Masriera va estar restretament lligat; altres defensors importants d’aquest sistema d’ensenyament dins Europa foren Freinet, Ferriere, Decroly, Claparède, i un dels centres importants, l’Institut Jean Jacques Rousseau de Ginebra a Suïssa, en el que també s’hi relacionà Víctor. L’influència dels mètodes de Pestalozzi van suposar un avenç en diverses matèries educatives, però no pas del tot en l’ensenyament del dibuix, s’estudiaren llavors mètodes moderns japonesos i americans, alemanys i francesos.

La major part dels mètodes d’aprenentatge del Dibuix per a nens desenvolupats a l’escola, durant el segle XIX estaven formats per una sèrie d’exercicis que començaven amb senzills exercicis geomètrics, línies rectes i corbes, angles, plans, formes simples, i ornaments senzills. Normalment la instrucció es limitava al “Dibuix de Línia”, sense usar massa el clarobscur ni les ombres. Es seguia un ordre de lo fàcil a lo difícil, i es mesurava el resultat per la pulcritud i la semblança, amb poc espai per a les composicions originals o la expressió pròpia.

Convivien l’aprenentatge del Dibuix Acadèmic per l’artista, amb els nous mètodes d’ensenyament infantil, que al final acabaren derrocant els antics mètodes acadèmics. Una de les sortides del dibuix acadèmic va ser el Dibuix de Paisatge, de manera que a l’acostar a l’alumne a la realitat es deixava una mica de banda la còpia de cartilles, a partir del “Dibuix de Paisatge”, enfront el més acadèmic “Dibuix de Figura”, és per on començà un petit canvi. Per contra, el “Dibuix de Nu”, havia caigut en desús entre els moderns. L’odi a l’academicisme es sumà al fet, quan l’art en boga pretenia la dissolució de la forma, la deformació i l’anti-naturalisme. Per tant es preguntaven que es buscava en el nu. Però la resposta era, aprendre a dibuixar, i el dibuix del nu ho aconseguia, per tan s’entenia aquest dibuix com a la millor naturalesa, la més bella articulació i organització, com un edifici de carn, músculs i ossos. La més gran varietat d’actituds eren possibles... El moviment com a fenomen pictòric d’avantguarda, tornà llavors, a mitjans segle XIX, a posar interès en el “Nu en Moviment” quan ja existeixen molts mètodes tècnics per registrar-lo, la fotografia, i posteriorment la cronofotografia; apareixent noves anatomies artístiques diferents de les de segles anteriors on hi havia estreta col·laboració entre anatomia medica-tècnica i artística, passant a una nova anatomia “externa”, “anatomia pictòrica” o “anatomia plàstica”²². Al respecta, Víctor Masriera proposava a l’utilització del dibuix del nu en el

²² GOMES. H, CALVO. F, MARCHAN. S. *Escritos de arte de vanguardia 1900-1945*, ED. Istmo. Madrid, 1999. Al respecte, Henri Matisse a “Notes d’un Pintor” (1908) deia: *El que més m’interessa no és la natura morta ni el paisatge, és la figura..., no em dedico a desvetllar tots els seus detalls del rostre, a revisar un a un en la seva exactitud anatòmica.*

manual "Dibujo" 1912, Ed. Cabaut i Cia. Buenos Aires (Argentina), Preliminars 4, on deia:

...para dominar el dibujo de figura hay que conocer la constitución del cuerpo humano, estudiando la anatomía y dibujando modelo desnudo.

La importància que anava agafant la fotografia va obligar als artistes a despullar-se de la vella rutina i oblidar les antigues formules, obrint els ulls per mirar el que abans mai s' havia vist.

Anglaterra després de la I Exposició Universal realitzada a Londres el 1851, es va notar el baix nivell de Disseny dels productes anglesos i europeus respecte als orientals, per la pèrdua de la tradició artesanal, el moviment de renovació del Dibuix havia començat a través de manuals de dibuix de paisatge. John Ruskin (1819-1900)²³, havia inclòs els estudis d' art, dibuix, i història, dins la Universitat d' Òxford, influint en altres Universitats Europees. Teoritzà sobre el moviment "Arts and Craft"²⁴, portat a terme per William Morris²⁵, el qual preconitzava la educació en llibertat, recuperació de les artesanies i tallers artesans de l' Edat Mitjana, per recuperar la bellesa i reformar la societat. Bellesa que es trobava en la simplicitat, no pas en la complexitat. La "forma" havia de seguir a la "funció". La educació del bon gust era per a ell un valor indispensable en la educació del nen, per arribar a ser un adult civilitzat.

En una altre Exposició Universal, la de París del 1855 va ser la primera vegada que es varen introduir les Belles Arts²⁶. La polèmica havia sorgit a França, entre els partidaris de la geometria i els "Naturalistes" partidaris del "Dibuix al Natural" i de la "Figura Humana". França estava encara orgullosa del sistema d' Acadèmies d' Art, ja que els seus artesans eren educats com artistes.

²³ John Ruskin (Londres, 1819-Brandtwood, 1900), escriptor, crític d'art i sociòleg britànic, va establir dos aspectes en l' educació artística: la Preceptiva (qualsevol pot millorar la seva capacitat de percepció, sent per tant ensenyable), i la Inventiva (aspecte privat de les capacitats creatives de la persona, i per tant no ensenyable). El Dibuix millorava la percepció i per tant el bon gust. El que podia representar correctament una forma i aconseguir el seu color, tenia una capacitat de registre superior a la de les paraules. Integrà el Dibuix a l' escola primària, secundària i a la universitat. Una bona cultura artística gestionaria bé el patrimoni artístic i cultural. Creia que per ensenyar Disseny, es devien formar bons artistes, i no ensenyar art com una branca industrial. Durant 1855-1860 ensenyava Dibuix del natural, observant precisament la Natura. <http://es.wikipedia.org/wiki/John_Ruskin>. <<http://www.speel.demon.co.uk/artist/rushin.htm>>.

²⁴ Era un moviment estètic britànic i americà que transcorregué aproximadament entre 1880 i 1910. inspirat pels escrits de John Ruskin i una idealització romàntica de l' orgull de la artesanía i les arts decoratives. Un dels seus practicants més coneguts era William Morris. <http://en.wikipedia.org/wiki/Arts_and_Crafts_movement>.

²⁵ William Morris (1834-1896), artista anglès, escriptor, socialista i activista, era un dels fundadors principals del moviment Arts&Craft. Conegut com a dissenyador de paper d' empaperar.

²⁶ Exposition Universelle des Produits de l' Agriculture, de l' Industrie et des Beaux Arts.

Una de les claus de la modernitat d'aquestes, que es desenvolupà, va ser el Dibuix al carbó ²⁷. La nova aparició del nou "Art Lliure" ajudà però al declivi de les acadèmies. La llibertat i espontaneïtat de l'alumne eren formulacions consubstancials dins del moviment renovador.²⁸ Destacaven les escoles parisenques privades, per on hi passaren molts artistes europeus i americans. La Colarossi, la Julian ²⁹, la Grande-Chaumiere, i la Vitty. Víctor Masriera passà per dues d'elles, la Julian i la Colarossi, durant les diverses estades que feu a París³⁰.

On també passà com estudiant fou a l'École Nationale d'Art Decoratif, escola oberta l'any 1767 com "École Royal Gratuite du Dessin" de París, transformada poc després en el nom anteriorment esmentat³¹. En aquesta escola francesa es dictaren els primers programes per a un dibuix aplicat a la indústria, expressant idees que acollirien molts governs europeus, convençuts de la capacitat transformadora del Dibuix per elevar la qualitat dels seus productes industrials. El fet va comportar la recerca de nous mètodes pel seu aprenentatge³².

Per contra, la preparació de les acadèmies alemanyes es decantava més cap el camp de la decoració i la geometria. El Dibuix era l'idioma de les arts, i el van establir a les escoles primàries al costat de l'idioma matern. Les velles escoles de Belles Arts no despertaven l'unitat arquitectònica, pictòrica i escultòrica, que pretenia el retorn a l'artesania.

²⁷ El pintor Auguste Allongé publicà el 1881 un "Cours de paysage au fusain", sota un esperit impressionista; dient: *El dibuix al carbó és el mètode més simple de representar la natura i al mateix temps el més apte per expressar tots els efectes..., és la base del progrés de l'escola moderna...*

²⁸ MONÉS, Jordi i PUJOL-BUSQUETS. *L'educació artística i les classes populars. El cas català (1900-1939)*. I Jornades sobre Història de l'Educació Artística. 50é Aniversari de la Càtedra de Pedagogia del Dibuix. Barcelona. Facultat de Belles Arts. Barcelona, 1994, p. 31.

²⁹ Entre els deixebles de l'Acadèmie es troba Hermen Anglada Camarasa (Barcelona, 1871-Pollença-Mallorca, 1959), el qual havia estudiat primer a l'escola de Llotja de Barcelona. <<http://www.iespana.es/legislaciones/anglada.htm>>.

³⁰ "Relación de los méritos del Concursante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905". Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera –famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar.

³¹ Posseïa un Carnet d'alumne de l'Acadèmia Julian, segellat el 2 de març de 1896.

³² BORDES, Juan-GÓMEZ MOLINA, Juan José-CABEZAS, Lino. *El Manual de Dibujo*. Estrategias de su enseñanza en el siglo XX. Ed. Càtedra, S.A. Madrid, 2001, p. 528-529. Els nous mètodes que van sorgint es poden classificar en, gimnàstics (dibuix a mà o braç lliure o alçat, dibuix ambidextre), perceptiu (dibuix amb sòlids geomètrics i models) i analítics (dibuix al dictat i de memòria).

Els estudis a La Bauhaus ³³, comprendrien arquitectura, pintura i escultura, més tots els oficis artesans. Tots els alumnes rebien classe de Dibuix³⁴, així com classe teòrica d'anatomia sobre models vius, de materials, física i química dels colors, procediments pictòrics, història de l'art... L'obra havia de ser conseqüència de la seva funció i de la forma. Crearen el funcionalisme. La Bauhaus va poder combinar el currículum teòric de l'art d'una escola acadèmica, amb el currículum pràctic d'una escola d'arts i oficis, en la intenció d'unificar tots els ensenyaments d'art i disseny fora de les excentricitats dels moviments Dadaïsta i Expresionista. L'automatisme, la individualitat, la introspecció (mirada interior), "observar" o "sentir", foren algunes màximes que han quedat en frases actuals en l'ensenyament de l'art com: "Deixe't anar", "deixa't portar", o "sigues tu mateix".

Víctor guardava entre les seves pertinentes revistes alemanes, bàsicament de decoració d'interiors, dissenys de mobiliari, cuines, banys, menjadors...³⁵, a part de plasmar en el seu llibre "Dibujo para todos" (1920 ?), fig. 53-54, p. p. 110-111, dos dibuixos alemanys ressaltant la delineació amb espontaneïtat, revelant el caràcter de cada un d'ells.

Dins del continent americà també es produïren grans esdeveniments en el camp educatiu del dibuix. Cada país tenia característiques pròpies, sobretot diferenciades entre Amèrica del Nord i del Sud.

Amèrica del Sud, es preocupà molt durant aquesta època del seu sistema educatiu, i del dibuix en particular, sobretot Argentina, ressaltant la situació en que es trobava abans i durant l'època de Víctor Masriera, la qual va possibilitar la seva anada i estada durant un període de la seva vida, exercint-hi una labor educativa i pedagògica i la publicació dels seus primers manuals.

L'any 1882 s'havia portat a terme a Buenos Aires el Congrés Pedagògic Internacional, concorregent a ell més de 250 delegats, participant-hi les figures més destacades de l'època en el camp polític i intel·lectual. Va ser el primer Congrés pedagògic que va tenir lloc a Amèrica.

³³ La Staatliches Bauhaus (Casa de la Construcció Estatal) o simplement la Bauhaus, va ser l'escola de disseny, art i arquitectura fundada en 1919 per Walter Gropius en Weimar (Alemanya) i clausurada per les autoritats prusianes (en mans del partit nazi) l'any 1933. Les seves propostes i declaracions d'intencions participaven de la idea d'una necessària reforma dels ensenyaments artístics com base per a una consegüent transformació de la societat de l'època. La Bauhaus va asseure les bases normatives i patrons del que avui coneixem com disseny industrial i gràfic; pot dir-se que abans de l'existència de la Bauhaus aquestes dues professions no existien tal com van ser concebudes dintre d'aquesta escola.

³⁴ Programa de la Staatliches Bauhaus de Weimar. Dibuix Lliure, de Memòria i Fantasia. Dibuix i Pintura del Natural de caps, nus, i animals. Dibuix i pintura del Natural de paisatges, figures, plantes i natures mortes. composició. Execució de Pintures Murals, quadres en taula... Projectació de decoracions. Disseny de Caràcters Tipogràfics. Disseny arquitectònic i Projectiu. Projectació d'arquitectura d'exteriors, jardins i d'interiors. Projectació de mobles i objectes d'ús. <<http://legislaciones.iespana.es/BauhausdeWeimar.htm?4&weborama=17>>.

³⁵ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera –famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Caixa núm. 1.

Ja l'any 1842, Domingo Faustino Sarmiento, havia irromput en la educació argentina i xilena amb noves idees que despertaren trobades, punts en comú però també reticències, entenia que la instrucció primària tenia com a principal objectiu posar en el nen els instruments de la civilització; aprendre a llegir, pintar les idees, calcular los números, dibuixa les formes...

El Moviment Oswego a Argentina va ser el corrent pedagògic que es va produir a l'escola Normal d'Oswego en l'estat de Nova York a la segona meitat del segle XIX, arrel de la formació de 5 mestres formades al propi Oswego i de 100 més, nord-americanes que fundaren el Normalisme argentí. El moviment tenia una idea central, l'estudi sistemàtic, l'aplicació orgànica de les idees pedagògiques de Pestalozzi. Per al desenvolupament del mètode es contava amb el professor Herman Krüsi, introductor de l'estudi de la perspectiva, de la llum i ombra i del "Dibuix del Natural", graduats per a l'escola primària, i per a l'escola intermèdia. Per ell, la "soltura" i la "precisió", serien dos objectius a tenir sempre presents en tot dibuix. La primera sense la segona, produiria admirables combinacions, però imperfeccions i caricatures. La segona sense la primera, seria una imitació mecànica.

Per altre banda el moviment modernista argentí es va viure en un clima de gran mundanitat, de luxe i ostentació, en bolcar-se a Europa, afavorint la immigració amb la idea de que produiria un tomb ètnic i cultural pel simple transplantament³⁶. A l'igual que a Espanya, s'establí a Sudamèrica una societat marcadament burgesa amb valors materialistes en els països més avançats Mèxic, Argentina i Xile. No es produí en ells una veritable industrialització com els països capitalistes europeus, però sí el creixement d'indústries basades en matèries primes amb el seu desenvolupament econòmic que demanà reformes socials i programes liberals davant els sectors tradicionalistes³⁷.

Totes aquestes causes degueren influir en la decisió de Víctor Masriera de traslladar-se a viure una temporada a Argentina, potser en aquells moments més avançada política, social i pedagògicament que Espanya.

Ressaltar un altre país sud-americà, Xile, que es feu ressò de la seva trajectòria pedagògica, en vistes a la importància que donava a la seva obra i a la receptivitat en temes pedagògics i en concret del dibuix. A Xile, hi havia estat el pare d'en Víctor així com un seu cosí. El 1910 el país celebrà la Exposició Internacional amb motiu del centenari de la República, la primera gran exposició es va produir però el 1875. La del 1910, va coincidir amb la inauguració de la nova Escola de Belles Arts i amb l'exposició Internacional de Belles Arts i d'Art Aplicat a la Indústria.

Mentre, a EEUU, es proposava fer l'art del Dibuix accessible a una majoria de la població, fer un art democràtic. Dibuixar era una activitat per a la

³⁶ <<http://www.oni.esuelas.edu/olimpi97...>>.

³⁷ <<http://www.spanport.ucsb/faculty/jeffeso/MDRNSM.S30.htm>>.

que estava capacitat tothom que estès disposat a realitzar exercicis amb disposició i diligència. El Dibuix no havia de ser solament pels artistes.

A Orient, destacava el moviment d' ensenyament del dibuix que es produí sobretot al Japó. Els encontres de la cultura occidental amb la japonesa s' havien produït a través de la invasió comercial d' Europa i Amèrica per part de Japó, degut a la obertura dels ports japonesos el 1853. La irrupció de productes orientals a Europa provocà el fenomen titllat de "japonisme". En el camp del Dibuix, la fusió produí conseqüències extraordinàries, incloent una revisió de models. La difusió dels "manga" (1814), o llibres de dibuixos va tenir gran difusió a Europa. El moviment va ser en ambdues direccions encara que el més beneficiat va ser Occident. Primer es va produir aquesta invasió de productes orientals, i després, mètodes occidentals generats a partir de l' anàlisi del dibuix oriental. En les exposicions Universals de Paris, 1855, 1867 i 1878 va impactar les estampes japoneses, la seva cal·ligrafia, el protagonisme del punt, la línia, el color, el ritme, l' arabesc, per sobre de la representació ³⁸. També Japó va mostrar l' interès pels mètodes que estava utilitzant Víctor Masriera ³⁹.

Un esdeveniment nou, va anar estretament lligat a tota aquesta efervescència pedagògica que començà a finals del segle XIX i continuà en el XX, van ser els Congressos de Pedagogia, destinats a temes generals de l' ensenyament i en particular els de Pedagogia del Dibuix i de l' Art. Es celebraven a diferents ciutats i països, amb la finalitat d' observar que s' estava fent, en que s' estava treballant i quins avenços es produïen en aquest camp concret de l' ensenyament, amb l' objectiu d' estrènyer llaços entre artistes, pedagogs i institucions de tots els països... En ells podien participar uns selectes participants. A Espanya consta que l' any 1908 hi havia uns 60 col·laboradors de l' Escola Moderna que tenien oportunitat d' assistir a dites reunions científiques, pedagògiques, visitar centres i institucions ⁴⁰. Víctor Masriera, conegut a l' estranger, era un dels cridats a aquests certàmens de pedagogia ⁴¹.

Un altre aspecte a destacar dins del context pedagògic internacional, va ser la traducció al castellà, de llibres i manuals per fer possible la penetració

³⁸ <http://normalista.ilce.edu.mx/normalista/r_n_plan_prog/preescolar/6_semespreesc/6tem>.

³⁹ El propi pare de Víctor Masriera, Frederic, ja en plena vellesa i després d' haver viatjat per tot el món, es lamentava de no haver pogut fer-ho al Japó. L'orientalisme ja es trobava també en la pintura del seu oncle Josep Masriera (1841-1912), el qual a part de pintar temes orientals, va escriure tot un seguit d' articles al respecte: "Influència del estilo japonès, en el Arte Europeo", i "El Arte Oriental". SERRACLARA, PLA; M. Teresa. *Los Masriera, una saga de artistas* (Tesi Doctoral no publicada). Facultat de Geografia e Història, UB, Departament d' Història de l' Art. Barcelona, 1999.

⁴⁰ "XIV Coloquio Nacional de Historia de la Educación". Resúmenes de la Sección IV: *Recepción en España de los Movimientos de renovación pedagógica en el siglo XX*. Guadalupe (càceres), 25-28 de junio de 2007. <http://www.unex.es/eweb/xivcoloquiosedhe/>

⁴¹ "El Dibujo en la Escuela". *Rumbos*, Madrid, 15 de juny de 1935, p. 6

dels nous corrents pedagògics europeus. Aquí trobem també la figura de Víctor Masriera ⁴².

Dins d' Europa, Víctor Masriera va desenvolupar una tasca pedagògica important, primer com a receptor d' informació sobre els nous mètodes d' ensenyament del dibuix, en països capdavanters, i després com a divulgador d' aquests. El trobem físicament, a França, Bèlgica, Suïssa, ja per aprendre, ja per divulgar obra seva, com també la va divulgar en revistes alamanes, angleses i austríaques ⁴³.

També va ser membre i corresponsal de la Societat Belga de Pedotechchia, i de la "Société Libre pour l'étude" de París (Sense Data).

COROL·LARI

L' efervescència en el camp educatiu de finals del segle XIX i primers del XX, evolucionaren i revolucionaren conceptes, maneres i pensament, ancorats en el passat, un passat molt diferent del de la societat de l' època, fruit del desenvolupament industrial, que comportà canvis radicals.

Matèries com la psicologia, la filosofia ajudaren a crear la nova pedagogia de l' ensenyament en general i del dibuix en particular. Víctor no va estar pas aliè a aquests nous corrents sinó que en fou coneixedor moltes vegades de manera directa a través dels seus viatges i estudis en els principals centres aleshores punters en les noves metodologies pedagògiques. Veient que es feia, estudiant i provant a l' estranger va anar creant el seu propi mètode que poc després estudiaria i aplicaria a Espanya.

⁴² Víctor Masriera va fer l' any 1921, la traducció i el Pròleg del francès al castellà del llibre de Artus-Perrelet, titulat "El Dibujo al servicio de la Educación", editat per la Liberia Espanyola y Extranjera Francisco Beltran de Madrid.

⁴³ Documentació personal Arxiu Nacional de Catalunya ANC. Fons Víctor Masriera-famílies Masriera-Ferrer (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. *Notas Biográficas de Víctor Masriera*. "Escrito por Ramón Masriera Vidiella, en octubre de 1951, tomando por base la relación de méritos que apuntó el mismo Víctor Masriera", en carta per ell signada a Barcelona, 11 de novembre de 1905.

2. APROXIMACIÓ A L' ENSENYAMENT A ESPANYA (1875-1938)

L' ensenyament a l' Espanya del segle XIX era desolador. El control de l' església sobre la cultura i l' educació es mantenia juntament amb els sectors conservadors, frenant tot intent de la burgesia d'un ensenyament laic, progressista i democràtic ⁴⁴. La solució al problema es trobava en la tutela i la educació obligatòria del fills dels treballadors, succeint-se les disputes entre Estat i Església per fer-se amb ella.

El model educatiu de l' ensenyament espanyol no era vàlid, sinó responsable, en gran part, dels defectes i decadència de l' estat. Ineludiblement doncs es va haver de mirar més enllà de les fronteres per trobar punts de recolzament, un centre educatiu modern on inspirar-se. Per tal motiu, ja el 1806, es creava a Madrid el Real Instituto Militar Pestalozziano amb caràcter d' Escola Normal difonent les idees de Pestalozzi.

Com a conseqüència de la Revolució francesa (1789-1799), i de la Constitució espanyola de Cadis (1812), sorgí l' any 1814 un projecte renovador, una llei d' educació nacional, el "Reglament General de Educació Pública", de Manuel José Quintana, amb caràcter universal, uniforme, públic i lliure. Però en abolir-se però la Constitució, l' ensenyament primari tornà al lloc on es trobava, bàsicament a mans de l' església.

Anys més tard, el 1818, s' havia creat a Madrid la primera Escola Mútua, que el 1820 era considerada "escola normal". S' havia pensat en el tema de la reforma de l' ensenyament, "l' ensenyança mútua". El "sistema mutual", es basava en l' ajuda i tutela per aprendre per part d' un professor-tutor o inclús d' alumnes més avantatjats que s' encarregaven o recolzaven l' ensenyaments del altres.

A partir del regnat d' Isabel II, l' any 1833, s' impulsà un sistema d' Instrucció Pública, i la formació de mestres. El metge i pedagog Pablo Montesinos, l' any 1834, va inspirar una instrucció pel règim i govern de les escoles primàries, en va crear de noves, seguint el mètode Pestalozzi, a Guadalajara, Alcoy i Madrid, aquesta última el 1839, sent una "Escola Normal", pretenent per l' any 1840 escoles modèliques.

La nova Llei d' Instrucció Pública de 1857 essent Ministre de Foment, Claudio Moyano Samaniego (Zamora, 1809-1890) ⁴⁵, trencava amb el sistema anterior en que l' ensenyament era quasi exclusivament religiós, però legitimava encara en part l' intervencionisme eclesiàstic iniciat el 1851, no obstant, pautà i ordenà l' educació espanyola durant més d' un segle. Dividí l' ensenyament en dos blocs, el primari, general i obligatori, i el superior (l' ensenyament mitjà es considerava l' avantsala del superior).

⁴⁴ <<http://platea.pntic.mec.es>>.

⁴⁵ Claudio Moyano.- (Zamora, 1809-Madrid, 1890). Filòsof, economista, advocat, educador i polític que el 1853 ocupà el Ministerio de Fomento, formulant la Llei d' Instrucció Pública de 1857, coneguda per la "Llei Moyano", que es mantindria vigent durant més de cent anys. <<http://www.xtec.es/~jrovira6/bio/moyano.htm>>.

L' ensenyament primari es considerava com la necessitat de formar ciutadans lliures, alfabetitzant-los, ensenyant-los a llegir i escriure i les regles aritmètiques elementals. L' ensenyament superior es considerava d' "elit", destinat a classes dirigents. En el programa hi entrava la assignatura de Dibuix lineal i de figura.

Per a l' ensenyament primari el temari era :

Principios de geometria, dibujo lineal y agrimensura.

Per a les nenes, es suprimia la geometria i el dibuix lineal per:

"Elements de Dibuix aplicat a les labors pròpies del sexe".

Des d' aquell moment, en els programes de primera ensenyança, geometria i dibuix continuaren units en la majoria de manuals conforme les directrius educatives. El temari era:

En el cas de primària elemental, Dibuix aplicat.

En el cas de primària superior, Dibuix.

En la secundària general, primer període, Dibuix.

En la secundària general, segon període, no hi havia Dibuix.

En la secundària aplicada a professions industrials, Dibuix Lineal i de Figura.

En el camp artístic, l' any 1844 per Reial Decret de 24 de setembre, es clarificà quins havien de ser els ensenyaments de les anomenades Belles Arts: Pintura, Escultura i Arquitectura. Fins aleshores i durant molt de temps els ensenyaments artístics només eren impartits per les Acadèmies de Belles Arts i el Dibuix als Instituts de Batxillerat de Segona Ensenyança, depenent de les successives lleis educatives ⁴⁶. Però al no haver-hi una tradició industrial, el moviment d' Arts i Oficis, estava molt lligat a seguir els passos donats per les acadèmies de Belles Arts⁴⁷.

Diferents reformes educatives anaren reorganitzant l' ensenyament del Dibuix. L' any 1858 per Reial Decret de 26 d' agost, es reorganitzà el pla d' estudis de segona ensenyança, desapareixen els dos períodes unificant-los en un de cinc anys, amb la matèria de Dibuix Lineal, Topogràfic, d' Ornament i Figura, desapareixent així el Dibuix dels estudis generals. El Dibuix es contemplaria com una matèria de tipus secundari amb la finalitat tan sols d' assolir una certa destresa manual.

Dos anys abans del naixement de Víctor Masriera, amb l' arribada de la I República Espanyola (1873), és quan es va fer efectiva la inclusió del Dibuix juntament amb la Música i la Gimnàstica higiènica, en els plans d' estudi d' ensenyament secundari, però amb caràcter optatiu i no imprescindibles per obtenir el títol de Batxiller (Decret de 3 de juny, 1873)

A finals del segle XIX, va aparèixer una nova institució dins l' ensenyament espanyol que marcaria les pautes del nou model durant molts anys, la ILE Institución Libre de Enseñanza. A partir del seu naixement, es van

⁴⁶ ARAÑÓ GISBER, Juan Carlos. "La enseñanza de las Bellas Artes como forma de ideología cultural". *Arte, Individuo y Sociedad* (2). Universidad Complutense de Madrid. Madrid, 1989, p. 12.

⁴⁷ Op. Cit., p. 17.

reorganitzar poc a poc tot l' ensenyament espanyol, i sota el seu xopluc es crearen tota una sèrie d' organismes amb ell lligat, als quals Víctor Masriera, hi va estar estretament relacionat. La Institución Libre de Enseñanza fou creada l' any 1876, fundada per un grup de catedràtics entre els que es trobaven Francisco Giner de los Rios ⁴⁸, separats de la Universitat per defensar la llibertat de càtedra i negar-se a ajustar les seves ensenyances als dogmes oficials en matèria religiosa, política o moral. L'establiment educatiu privat, es dirigí primer cap al' ensenyament universitari i després cap a l' educació primària i secundària. La gran línia pedagogia era la de formar homes útils a la societat, amb ideal, igualtat entre home i dona, llibertat de càtedra, de textos..., una escola activa, neutre, no dogmàtica, científica i oberta.

Una necessitat vital, era la de reformar al personal docent en tots els seus nivells i formar-ne un altre de nou, revisar programes, mètodes, organització i plans d' estudi adequant-los als existents en les nacions més avançades. Propugnaren que l' Estat s' hauria de fer càrrec de la remuneració dels mestres amb un sou digne i decent, crear noves escoles per escolaritzar dos milions i mig de nens sense plaça escolar, rebaixar la xifra d' analfabets, graduar escoles, reciclar el professorat, reformar les escoles normals...

A partir de 1881 entraren nous professors a l' ILE, un d' ells Bartolomé Cossío, el qual substituiria a Giner de los Rios. Es crearen també institucions paral·leles a Bilbao (1881), Sabadell (1882) i Barcelona (1914). Una de les seves creacions va ser l' Instituto-Escuela que es viuria com una de les peces clau dels millors moments del moviment de renovació pedagògica.

Des del 1876 fins el 1936, inici de la guerra civil espanyola, l' ILE va ser el centre de gravetat de tota una època de la cultura espanyola, on es van introduir les més avançades teories pedagògiques i científiques de fora de les fronteres.

Sota la influència de Giner de los Rios, es van crear el Museo Pedagógico Nacional, la Junta para la Ampliación de Estudios, que depenia del Centro de Estudios Históricos, la Residencia de Estudiantes. El propi Víctor Masriera, reconeixia en un article titulat "Ideas para la enseñanza primaria del dibujo"⁴⁹ (*Apèndix Documental Articles L. XV, p. 205*) que, el Curso Permanente de Dibujo que dirigiria des del 1912, va ser una de les tantes llavors plantades pel gran patrici D. Francisco Giner de los Rios.

⁴⁸ Francisco Giner de los Rios.- (1839-1915). Pedagóg d'importància cabdal en l'evolució i la renovació de l'educació i de la pedagogia espanyoles. Veure:

<<http://www.fundacionginer.org/documenta.htm>>., i <<http://www.colectivoginer.com/>>.

De D. Francisco Giner de los Rios en parlà Víctor Masriera en el pròleg de l' obra *El Dibujo al servicio de Educación* de L. Artus-Perrelet, per ell traduït al castellà i prologat, l' any 1921 i 1935; on diu: *...Entiendo la juventud del espíritu de D. Francisco Giner de los Rios hasta su muerte: no la de estos pollos que nacen viejos...*; i també en una entrevista a la revista "Mujeres Españolas" on esmentava que el 1918 el Claustro de la Escuela Superior del Magisterio de Madrid, l' havia honrrat en incorporar el seu Curs als seus estudis. Abans, el 1911, quan encara brillava la poderosa llum de D. Francisco Giner de los Rios, la Junta para Ampliación de Estudios li va encarregar l' organització de cursos de Dibuix per a mestres nacionals. El resultat de l' encàrrec el recollí Rafael Altamira Ministre d' Instrucció Pública, establint el Curs en Permanent.

⁴⁹ "Ideas para la organización de la enseñanza primaria del dibujo". *Revista de Pedagogia*. AÑO X. Núm. 113. Madrid, 1931

El 1881, amb l'arribada al poder de Sagasta, s'acceptà el suggeriment de Giner de los Rios de crear un Museo Pedagógico, enviant el 1882 a Bartolomé Cossío a estudiar a l'estranger, per veure com funcionaven aquests tipus de museus⁵⁰. El Museo Pedagógico Nacional, va ser creat el 1882 a Madrid. La seva primera denominació va ser el de Museo de Instrucción Pública. Manuel Bartolomé Cossío va obtenir la plaça de Director. Cossío acompanyat per Giner de los Rios expressà la necessitat d'una reforma pedagògica a Espanya, tot traçant les directrius del Museu que dirigí, essent no un museu escolar, sinó un museu dirigit a l'educació dels mestres i educadors. La favorable relació institucional dels governs liberals van facilitar la creació d'aquest museu, per influir en el perfeccionament de la instrucció, amb la creença de que la transformació social només seria possible a través de la educació, començada per l'ensenyament primari. Cossío digué al respecta: *"...el Museo Pedagógico Nacional ha de contribuir al estudio de los problemas modernos de la pedagogia, dar a conocer en España el movimiento pedagógico extranjero y ayudar a la formación de los maestros"*; per això es va investigar, publicar, legislar, experimentar, divulgar...⁵¹

Manuel Bartolomé Cossío, deia també en "La enseñanza del arte", butlletí de la ILE, Madrid, Any IX, 1885, referent a l'ensenyament concret del dibuix: *"La enseñanza del arte en muy pocos sitios forma parte de la enseñanza general, ya por no considerarla de primera necesidad, ya por creer que es difícil ponerla al alcance del niño. Ambos extremos son infundados. Cuando se trata de desarrollar armónica y racionalmente las facultades humanas, y abrir horizonte en él, la vocación. Tan importante es el arte como cualquiera otra manifestación de la vida"*.

En l'esmentat Museo Pedagógico Nacional, Víctor Masriera hi pronuncià l'any 1926, una conferència organitzada per l'Asociación Española de l'Instituto J.J. Rousseau de Ginebra, que versà sobre les impressions del seu recent viatge pedagògic per França, Bèlgica i Suïssa, titulada "Impresiones de Viaje"⁵².

Malgrat tots aquells avenços, a principis de segle XX, la situació cultural d'Espanya continuava sent encara alarmant, prop del 70% de la població era totalment analfabeta i només un 28% sabia llegir i escriure⁵³.

⁵⁰ OTERO URTAZA, Eugenio. "Las primeras expediciones de maestros de la Junta para la Ampliación de Estudios y sus antecedentes: los viajes de estudio de Cossío entre 1880 y 1889". *Revista de Educación* N° 1 (Ejemplar dedicado a Reformas e Innovaciones Educativas (Espanya, 1907-1939), Madrid, 2007, p. 49. ISSN 0034.

⁵¹ Residencia de Estudiantes-Revista Residencia.
<<http://www.residencia.csic.es/bol/num8/mpedagogico.ht>>.

⁵² MASRIERA, Víctor. *"El Curso Permenente de Dibujo de la Dirección Genreral de Primera Enseñanza"*, Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, Madrid, 1935, p. 11.

⁵³ PUELES BENITEZ, Manuel. "Educación e ideología en la España contemporanea: (1767-1975)". Ed. Labor. Barcelona, 1980. ISBN 84-335-3257-X

Continuant amb la necessitat d'adequar l'ensenyament espanyol als nous mètodes i corrents pedagògics, el govern espanyol aprovà la Llei de pressupostos de 31 de març de 1900, autoritzant a crear dos nous Departaments, un d'ells es diria Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, encomanant-li l'ensenyament en les diferents classes, graus, el foment de les ciències i les Belles Arts. Fins aleshores tota la part educativa depenia del Ministerio de Fomento. Es creà també el Consejo de Instrucción Pública ⁵⁴.

La part d'ensenyament es va organitzar en les seccions de: Universitats i Instituts, Primera Ensenyança, i Escoles Normals. L'ensenyament passava a ser obligatori fins els dotze anys.

Les Escoles de Nobles Arts, que ja s'anomenaven aquell any 1900, Escuelas Provinciales de Bellas Artes, passaren a denominar-se Escuelas Superiores de Artes, Industrias y Bellas Artes, implantant els models de "bulto" (buidats de fulles i objectes del natural, fragments de teixits, objectes ceràmics, de vidre, d'ebenisteria... i còpia directa de la realitat, en substitució de les representacions d'estàtues clàssiques, i també la proliferació de fotografies que serviren de model, entenent-les aleshores com a una objectivitat o veritat de la natura o de la realitat). El Decret de 4 de gener d'aquell any, "Reglamento para la Escuela de Artes e Industrias", va suposar la culminació de la crítica romàntica del segle XIX, proclamant la "llibertat expressiva", i "llibertat d'interpretació de la naturalesa", que es creien privades per la imposició de les làmines tradicionals en les que segons el Decret, "es reproduïa el que un altre havia vist, no pas les formes reals dels objectes". El 10 de gener del mateix any 1900, la "Gaceta de Madrid", publicava la prohibició de l'ús d'estampes per a l'ensenyament del Dibuix, segons decret de 4 de gener.

També l'any 1900 es creava un nou pla d'estudis per a l'Educació Secundària en que es reconeixia la importància del Dibuix, la gimnàstica i les excursions. Dibuixar preferentment del natural per ampliar les capacitats de percepció, comprensió i manifestació de l'esperit, desenvolupant un llenguatge propi i personal enfront de l'ensenyament racional retòric de continguts sistemàtics de coneixements i destreses com venia sent el Dibuix Lineal. No obstant no hi hauria exàmens, seria una matèria complementària, i només es donarien certificats d'assistència i aprofitament.

No va ser fins l'any 1901, amb el recent creat Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, que s'incorporaren les matèries de Dibuix i Treballs Manuals dins del currículum escolar. Entrat ja l'any 1902, per R. O. de 17 de juliol, s'establí l'accés del professorat per oposició a alguns cicles educatius, malgrat no s'establí exclusivitat pels especialistes de Dibuix. El títol de Professor de Dibuix, només era atorgat de manera honorífica per les Escoles de Belles Arts.

⁵⁴ ARAÑÓ GISBERT, J. Carlos. "La Enseñanza de las Bellas Artes como forma de ideología cultural". *Arte. Individuo y Sociedad*, 2. Editorial Universidad Complutense. Madrid, 1989, p. 20.

Al mateix temps, es produí un canvi de concepte en l' ensenyament del Dibuix, és proposà el seu ensenyament com educació estètica del sentit de la vista, i de la mà per proporcionar coses, i poder-les reproduir gràficament... També s' aprovaren per part del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes (1903), les beques i ajuts per a l' ampliació d' estudis a l' estranger, però no va ser fins el 1905 que es començaren a posar a la pràctica, any que es reordenà el pla d' estudis de la Escuela Superior de Bellas Artes de San Carlos de Madrid.

Malgrat tots els avenços fets en el camp de l' ensenyament del dibuix, l' any 1906, encara s' ensenyava a través de les "Cartilles" de manera no oficial⁵⁵.

L' any 1907 es creà definitivament la JAE Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, un dels altres estaments relacionats amb la ILE en el qual també participà Víctor Masriera. Va ser creada per R. D. d' onze de gener de 1907. Amb la J.A.E. es tractava de modernitzar l' ensenyament, especialment a la Universitat, alhora que construir una autèntica política d' investigació. Les característiques de la majoria de sol·licitants a la JAE, era la de gent jove, la majoria barons, nascuts en nuclis urbans importants, de classe social mitjana alta, amb títol universitari, inclinats a la docència, la medicina, pedagogia, dret, amb ús del francès i en menor grau de l' alemany. Les pensions o beques d' estudi atorgades per la JAE, van servir per acostar el nivell europeu, i en ocasions mundial la ciència i cultura espanyola. La JAE també va oferir pensions per estudis dins d' Espanya, així com per enviar delegacions oficials a diferents Congressos d' arreu del món, promovent també un intercanvi de becats, fomentant les relacions amb Hispanoamèrica... Quan va començar a funcionar la JAE, cap el 1907, feia ja un any que Víctor Masriera es trobava a Argentina, però en retornar d' aquell país, va ser pensionat per aquesta institució dues vegades.

L' any 1911, la Junta para Ampliación de Estudios el va pensionar iniciant la seva política d' organització d' expedicions de mestres amb la finalitat de que coneixessin les millors escoles d' Europa i proporcionar-los una altre educació. Les tres primeres expedicions varen ser dirigides per Luis Álvarez Santullano⁵⁶, qui ja anteriorment havia estat pensionat el 1908, aconsellant-se amb Manuel Bartolomé Cossío, el qual tenia amplia experiència pels seus viatges d' estudis entre 1880 i 1889 que li permeteren veure de prop les reformes educatives d' Europa, i comprovar el valor de l' experiència que ell mateix estava dirigint a la Institución Libre de Enseñanza. Durant els dies

⁵⁵ Joan Ferrer Miró .- (Barcelona, 1850-1931), l' any 1906, ensenyava encara Dibuix a través de "Cartilles", tal com es desprèn del llibret "El Curso Permanente de Dibujo" de Víctor Masriera, 1918, on consta com a 11 de febrer d' aquell any, el Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, encara autoritzà un programa de Dibuix a base de "Quaderns" o "Cartilles", de l' esmentat professor. <<http://www.mnac.es/dinou/s5.htm>>.

⁵⁶ Víctor mantingué contacte amb Santullano quan el Curso Permanente de Dibujo havia d' adscriure's a algun estament en ser abolida la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio de la qual depenia. En carta de 13 de setembre de 1935 de Víctor des de Madrid a Ramon, el seu fill, Barcelona, els diu que Santullano, havia manifestat que el nostre "Curso" hauria d' haver-se agregat al Museo Pedagógico.

anterior a la partida el grup de pensionats rebia instruccions en el Museo Pedagógico ⁵⁷. En la tercera expedició dirigida per Santullano, cada pensionat havia de realitzar un treball detallat de les observacions sobre els procediments educatius ⁵⁸. La preparació del viatge es feia minuciosament, allotjant als pensionats a la Residencia de Estudiantes altre organisme creat a l'ombra de l'ILE el 1910, creada pel R. D. 6 de maig, com a Col·legi Universitari, quedant lligada a la "Generació del 27", amb personatges com Garcia Lorca, Dalí, Buñuel, Gabriel Celaya, Jorge Guillen..., oferint, no solament menjar, habitació i jardins saludables, sinó treure profit de la força educativa, a través d'excursions, conferències, biblioteques, concerts, cursos... Entre el 10 i el 14 de juliol de 1911, aquells reberen lliçons de Utray, Ortega y Gasset, Cossio, Barnés, Altamira..., i també de Víctor Masriera. Al capvespre professors i alumnes s'asseien en els jardins de la Residencia i comentaven la tasca del dia ⁵⁹. Víctor Masriera era també pensionat aquell any per la "Junta", per estudiar l'aprenentatge del Dibuix a les Escoles Normals de França i Bèlgica. L'altre pensió que li concedí la JAE va ser el 1925 ⁶⁰.

L'inici de la guerra civil espanyola, suposà la fi de la JAE; l'acció de la Junta para Ampliación de Estudios, es va fer impossible en la pràctica, ja que a Madrid els seus locals van ser de seguida ocupats amb finalitats militars, i malgrat el seu trasllat a València i posteriorment a Barcelona, la seva única activitat va ser la purament moral de posar-se al costat de la República. El desembre de 1937, en la dita zona nacional, un decret declarava dissolta la JAE, creant el Instituto de España, i el Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Anys abans de ser pensionat Víctor Masriera per primera vegada per la JAE (1911), havia començat el procés de creació d'una altre institució fonamental en l'ensenyament espanyol, la futura Escuela Superior del Magisterio (1909), a la qual Víctor Masriera hi participà també activament, en ser adscrit el seu Curso Permanente de Dibujo a aquella institució. Posteriorment l'any 1910 es creava el Centro de Estudios Historicos.

Poc a poc es van anar creant les Direccions Generals del Ministerio de Instrucción Pública, la primera en fer-ho va ser el 1911, la Dirección General de Primera Enseñanza.

⁵⁷ OTERO URTAZA, Eugenio. "Las primeras expediciones de maestros de la Junta para Ampliación de Estudios y sus antecedentes: los viajes de estudio de Cossío entre 1880 y 1889. *Revista de Educación* Nº 1 (Ejemplar dedicado a Reformas e Innovaciones Educativas (Espanya, 1907-1939), Madrid, 2007, p. p. 45-49. ISSN 0034.

⁵⁸ Àngel LLorca va ser un altre conegut de Víctor, amb ell, del 9 al 30 de maig de 1933, quan era director del Grupo Escolar Cervantes, organitzaren una Exposició Escolar Txecoslovaca, en els locals del Museo Pedagógico Nacional de Madrid.

⁵⁹ Op. Cit., OTERO URTAZA, Eugenio. *Revista de Educación* Nº 1, p. p. 60-62.

⁶⁰ R. O. De 26 de maig de 1911 i R. O. De 21 de setembre de 1925. Dos mesos per ampliar estudis a França, Bèlgica i Suïssa i visitar els Laboratoris de Psicologia Aplicada a Ginebra, París i Brussel·les.

Dins de tot aquell ambient de renovació pedagògica, es confià a Víctor Masriera una tasca important, l' any 1912, per R.O. de 27 de Juny de 1912 s' aprovà una proposta del President de la "Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas", manifestant que per R.O. de 26 de Maig de 1911 havia estat pensionat el Sr. Víctor Masriera per estudiar a França i Bèlgica. En arribar de la pensió, va ser nomenat Director del Curso de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza (que es va adscriure el 1922 a la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio de Madrid), la creació de la qual hi havia participat Luis de Zulueta, amic, coneixedor i avalador de Víctor i la seva tasca, i que a més n' era professor. Els mèrits al·legats per a tal nomenament consten:

La preparació artística que el sr. Masriera posseïa i la seva laboriositat a l'estranger van produir el fruit que cabia esperar.

Va recollir en les Escoles primàries d' aquells països un preciós cabdal d' observacions; va portar nombrosos dibuixos i esquemes fets sota la seva direcció, per nens, i va adquirit la consciència i l' exercici de com havia de ser ensenyat el Dibuix en aquesta primera edad i quina havia de ser la seva finalitat artística i pedagògica.

No existia a Espanya, salvant alguna excepció aïllada, cap organització per a portar a l' Escola primària els beneficis educatius i tècnics de l' aprenentatge del Dibuix.

Ni era possible tampoc, prendre cap mesura mentre no es disposés d' un personal preparat.

Per tan la "Junta para Ampliación de Estudios" va creure que el sr. Masriera podria intentar:

- 1) La formació d' un petit grup de professors de Dibuix per a les Escoles primàries.*
- 2) La iniciació d' alguns Mestres de les Escoles de Madrid en els mètodes d' aquells ensenyaments i en els principis del dibuix elemental.*

Per això necessita a priori, fer amb els nens de les escoles, els assajos precisos per a l' adaptació dels sistemes a les seves especials condicions.

Proposant com a conseqüència s' encarregui al sr. Masriera els treballs preparatoris següents:

- a) L' estudi pràctic dels mètodes aplicables a les escoles espanyoles.*
- b) Dirigir un Curs, del qual les condicions s' anunciaran oportunament, a fi de formar Professors de Dibuix amb destinació a les Escoles primàries.*
- c) Donar amb destinació als Mestres, un Curs de Dibuix elemental del seu ensenyament, que serà també oportunament anunciat⁶¹.*

⁶¹ Masriera, Víctor. "El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza". Ed: Sucesores de Ribadeneira (S.A.). Madrid, 1918, p. p. 26-27.

Així doncs, la Gaceta de 13 d' octubre de 1912, ja es convocaren dos cursos d' ensenyament elemental del Dibuix, amb aplicació als Mestres Nacionals i a la formació de Professors d' aquella especialitat destinats a l' Escola Primària. Posteriorment el "Curso", es convertiria en el Curso Permanente de Dibujo sota la tutela del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, amb l' aval del Director General de Primera Ensenyança, Rafael Altamira.

-1) Un Cours destinat als Mestres de primer ensenyament, en el qual poguessin adquirir algun coneixement tècnic del Dibuix, utilitzable en la labor diària; iniciant-los en l' estudi psicològic del nen, en relació amb la seva aptitud per el Dibuix, com a fonament de la metodologia d' aquest, i rebre algunes orientacions sobre Art Decoratiu.

-2) Un Cours destinat a les persones que posseint ja suficientment Dibuix, aspiressin a conèixer la seva metodologia, amb objecte de preparar-se com a Professors especials de Dibuix en les Escoles primàries.

També s' ordenà aquell any l' adquisició de material pedagògic per a les Escoles Nacionals, sota la Direcció General de Primera Enseñanza, previ informe del Museo Pedagogico Nacional. Entre el material, hi havia aparells de projecció amb il·luminació elèctrica i d' acetilè, diapositives⁶², targes postals, làmines, quadres i antologies per l' ensenyament de la Història i de l' Art (Gaceta de Madrid, de 12 de juny de 1912). Compra que es repetí el 1925 (13 de març de 1925). El mateix any 1912, per (R.D. de 29 de desembre del mateix any 1912), s' ordenà la inclusió de Professors de Dibuix dins dels Instituts d' Ensenyament Secundari. També s' establí l' ensenyament del Dibuix en els escoles primàries i normals (R.D. 23 juny 1913), i un Seminari Permanent de Dibuix (R.D. 28 març 1913).

La segona Direcció General en crear-se, va ser la de Belles Arts, el 1914, mateix any que per Reial Ordre de 4 de setembre, es nomenaren novament Directors del Curso Permanente de Dibujo, a D. Víctor Masriera i a D^a. Ramona Vidiella⁶³. L' any següent, el 1915, Víctor Masriera va promoure a Madrid una nova entitat, important de cara a la divulgació de la nova pedagogia del dibuix, la "Liga para la Divulgación de la Pedagogia del Dibujo". Entre deixebles que havien estat del Curso de Permanente de Dibujo, creà una associació que veuria la llum el mes de juliol, amb la complicitat de tota una

⁶² Els projectors de diapositives de vidre, de cossos opacs i les negres i pesades màquines d'escriure Underwood, continental o Royal, no van ser molt freqüents en les escoles. No obstant això, al ser un material probablement més valorat que altres recursos didàctics i per tant millor cuidat. La imatge, sobretot en color i en moviment, va anar en aquells temps una mica motivador i un bon recurs per a l'aprenentatge.

⁶³ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1914, p. p. 47-48. També, MASRIERA, Víctor – VIDIELLA, Ramona. "El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza". Ed: Sucesores de Ribadeneira (S.A.). Madrid, 1918.

sèrie de personatges rellevants de la cultura i l'art de l'època que la recolzaren en el seu naixement. La "Liga", va publicar periòdicament uns butlletins. La seva estructura, era formada per una Junta Central dirigida pels Professors del Curso Permanente de Dibujo formada majoritàriament per Professors Especials de Dibuix i una representació de Mestres de primària⁶⁴. Pretenia estendre els nous mètodes del Dibuix a les Escoles Primàries, per això feu una crida als Mestres i a tots els interessats en la cultura, per calcular les adhesions que podria tenir. La Junta de la Liga subministraria programes i indicacions pedagògiques a tots els Mestres que volguessin implantar el Dibuix a les seves escoles⁶⁵. Es va publicar pel desembre, el primer "Boletín nº 1", amb un article signat per el mateix, titulat "Nuestro propósito".

Aquell mateix any, per Reial Ordre de 31 de juliol de 1915, es nomenaren de nou Directors del Curso Permanente de Dibujo, a D. Víctor Masriera i a D^a. Ramona Vidiella, organitzant-se de la mateixa manera que l'any anterior. Al mateix temps, pel més de juny, del 4 al 21, organitzà l'"Exposición de los trabajos ejecutados por los alumnos del Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza, dirigido por Don Víctor Masriera y Doña Ramona Vidiella", en el Centro de Estudios Historicos, Palacio de la Biblioteca Nacional⁶⁶.

L'any 1916, la "Liga para la Divulgación de la Pedagogia del Dibujo" va publicar a 4 d'octubre, un article titulat "A los Maestros –El primer paso para la implantación del dibujo en la escuela-". (*Apèndix Documental Articles L. VII, p. 177*). Aquell mateix any també presentà, pel mes d'octubre, el "Boletín nº 4" en el qual es presentava un programa de dibuix per a l'Escola Primària. (*Veure capítol V "L'Ensenyament del Dibuix a l'escola primària", p. p. 313-321*)

Del 29 de desembre de 1916 al 10 de gener de 1917, es va organitzar una Exposición de Pedagogia del Dibujo, al Centro de Estudios Historicos, Palacio de Biblioteca y Museos, amb una petita publicació del que en ella es presentava i el que representava.

L'activitat de Víctor Masriera dins el nou ensenyament del dibuix era important, el mateix any va publicar l'obra "Manual de Pedagogia del Dibujo" (1917), editat a Madrid per l'Editorial Libreria y Casa Editorial Hernádo, essent un punt de referència en la nova pedagogia del dibuix.

⁶⁴ Documentació personal ANC. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1915, p. p. 48-49.

⁶⁵ En el document de presentació, s'assenyala que si el nombre d'adhesions ho permetien, es publicaria un butlletí donant compte dels treballs als associats. La quota mínima per ser-ne membre seria de 0'50 cèntims mensuals. Les adhesions havien de dirigir-se a D. Víctor Masriera, Centro de Estudios Historicos, Paseo Recoletos, 20. És signat a Madrid el juliol de 1915, per: Víctor Masriera, Ramona Vidiella, J.V. Viqueira, Benita Saenz de Tejada, Francisco Redondo, José Torange, José Machado, Julián Alcázar, Dolores G. Tapia, Pilar G. Del Real, Carolina Sabater, Virgilio Hueso, Alvaro G. Rivas (siguen firmas).

⁶⁶ L'any 1916, per Reial Ordre de 25 de setembre, es nomenaren Directors del Curso Permanente de Dibujo, a D. Víctor Masriera i a D^a. Ramona Vidiella. Per Reial Ordre de 23 d'agost de 1917, es nomenaren Directors del Curso Permanente de Dibujo, a D. Víctor Masriera i a D^a. Ramona Vidiella, organitzant-se com en el curs 1914-1915.

L'any 1918 sorgí un nou estament educacional a l'ombra de la ILE, es creà l' "Instituto-Escuela" de segunda enseñanza de Madrid, essent un experiment educatiu en el qual més tard, també hi participaria Víctor Masriera, no en aquella ciutat, sinó a Sabadell, aquesta vegada, per causes alienes a la seva voluntat, ja cap el final de la seva vida, va ser professor, a l' Institut-Escuela Bartolomé Cossío de Sabadell. L'Instituto-Escuela tenia per finalitat, reformar les estructures, currículum, metodologies, i professorat de l' ensenyament mitjà espanyol. Era model, i alhora centre de formació de professorat d' escola secundària. En ell s' exigien activitats de docència i investigació, que alhora es pagaven amb complements de sou, es requeria dedicació completa, i alhora es pensionaven viatges d' estudis a centres destacats de l'estranger. L' experiència de l' Institut-Escuela va tenir una repercussió de gran importància, degut a la beneficiosa cadena d' influència que es produí en Instituts d' algunes ciutats, com Barcelona, Sevilla, València i la seva projecció en part de la legislació educativa del primer bienni republicà ⁶⁷.

Tot aquell moviment cultural i intel·lectual de primer terç del segle XX que es produí a la vida espanyola s' anomenà l' "Edad de Plata", però aquell gran auguri cultural era en part enganyós ja que només una minoria participava d' aquell renaixement cultural. El poble no tenia encara accés a la cultura i l' analfabetisme continuava sent elevat.

No obstant, continuant amb la seva tasca pedagògica, Víctor Masriera publicava a Madrid, a la revista *Revista de Pedagogia* un article titulat "El Dibujo en la Escuela Primaria" (AÑO I Núm. 12, Madrid, desembre 1922).

Per primera vegada s' especificà la necessitat del títol de Professor de Dibuix per impartir ensenyament oficial. Per Real Decret de 21 d' abril, s' establí que una de les Escoles Superiors de Bells Arts serviria per preparar als artistes per l' ensenyament del dibuix. Així en l' Escola de Madrid, a més de les Seccions de Pintura, Escultura i Gravat, començà a existir per primera vegada una secció dedicada a la formació inicial dels "Professors de Dibuix".

L'any 1926, la Junta para la Ampliación de Estudios tornà a pensionar a Víctor Masriera per viatjar a França, Bèlgica i Suïssa i poder visitar els Laboratoris de Psicologia Aplicada de Ginebra i Brussel·les, i escoles primàries de Suïssa ⁶⁸.

L'any 1928, la Liga Internacional de la Nueva Educación ⁶⁹, li va demanar l' intervenció en sessions i actes de l' associació.

⁶⁷ <http://www.almendron.com/historia/contemporanea/krisismo/krusismo_05/Krausismo...>.

⁶⁸ O. de 21 de setembre de 1925.

Op. Cit. MASRIERA, Víctor. "El Curso Permanente de Dibujo", pàg. 11-16, i Boletín Nº 1 del Curso Permanente de Dibujo Agregado a la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio, Madrid, 1925, p. 41.

⁶⁹ Op. Cit. MASRIERA, Víctor. "El curso Permanente de Dibujo, p. 13.

Començà en aquesta època el que podríem anomenar com a “Masrierisme”, l’obra de Víctor Masriera entrava en el que ell considerava una segona etapa, que era propagar la seva labor i la nova pedagogia del dibuix per tot Espanya, fer talment una croada ⁷⁰. En aquesta època s’ encarregà de la recent creada Càtedra de “Estudio de los Métodos y Procedimientos de la Enseñanza del Dibujo y el Arte en Centros de Enseñanza Primaria y Secundaria del Extranjero” (1929), que en realitat seria l’ assignatura que prepararia als estudiants de les Escoles Superiors de Belles Arts, per a poder obtenir el títol oficial de Professor de Dibuix.

Per altre banda, el Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, sota el govern republicà d’ Azaña, multiplicava, el nombre d’ escoles, modernitzant els estudis de magisteri, introduint la coeducació, el laïcisme, el bilingüisme, la reforma dels plans docents...

Una nova entitat naixia en defensa de l’ ensenyament del dibuix, una agrupació tipus sindicat d’ arts plàstiques, “Agrupación de Artistas de Artes Plásticas”, de la qual Víctor en formaria part juntament amb altres artistes i pedagogs ⁷¹.

Va intentar l’ any 1931, lligar el Curso Permanente de Dibujo a la Escuela Superior de Bellas Artes de Madrid, amb la pretensió que a les Escoles Superiors de Belles Arts, s’ ensenyés la part tècnica del dibuix, i que després es passés pel Curso Permanente de Dibujo per aprendre la part pedagògica de l’ ensenyament d’ aquest. De fet, la càtedra recentment creada i a ell encarregada “Estudio de los Métodos y Procedimientos de la Enseñanza del Dibujo y el Arte en los Centros de Enseñanza Primària y Secundaria del Extranjero”, com ja s’ ha indicat, venia, malgrat el nom, a acomplir aquella funció. -Encara en el pla d’ estudis del 1978 de les antigues Escoles Superiors de Belles Arts, l’ últim curs rebia el nom de “Professorat de Dibuix”; en ell hi havia l’ assignatura de “Pedagogia del Dibujo”, sent l’ única carrera que ofería i preparava cap a la docència amb una matèria de pedagogia de l’ ensenyament. Les altres carreres ho suplien amb el Curs d’ Adaptació Pedagògica (C.A.P.), curs que Víctor Masriera en el seu temps ja proposava-

Com a Director del “Curso”, va prendre part en el curset de Selecció Professional del Magisteri, mentre el Consejo Nacional de Cultura i Instrucción Pública de la República li va sol·licitar dues vegades informes relatius a l’ ensenyament del Dibuix i la nova orientació educativa ⁷².

No va ser fins el 1932 que l’ Escola Superior de Belles Arts de València s’ incorporava amb la mateixa categoria que la de Madrid a la dependència

⁷⁰ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol “Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat”, any 1929, p. p. 57-58

⁷¹ MASRIERA, Víctor. “El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza”. Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, Madrid, 1935, p. p. 2-13

⁷² Op. Cit., MASRIERA, Víctor. “El curso Permanente de Dibujo”, p. 13.

estatal, fins aleshores depenia de la Diputació. Any també en que pel (D. de 14 d' octubre), es suprimiren els mètodes i quaderns de còpia per a l' ensenyament del Dibuix en el Batxillerat, amb l' objectiu de que s' orientés a l' alumne vers la observació, còpia i interpretació del Natural, fent una mica de cas a les recomanacions pedagògiques dels experts.

Pel juny d' aquell any es formalitzà una nova entitat, la "Asociación de Profesores Titulados de Dibujo", a la qual també va pertànyer Víctor Masriera, essent elegit vicepresident i secretari en varies ocasions ⁷³, com també va pertànyer a la nova entitat creada l' any 1933, "Unión de Dibujantes Españoles" en la qual en fou tresorer.

Segons el diari *El Liberal* de 24 de Maig de 1933, Víctor Masriera, opinava que les Escoles Superiors de Belles Arts anaven atraçades respecte l' ideal artístic d' Espanya. Advocava per la necessitat, tal com constava en el Reial Decret de 21 d' abril de 1922 (gac.23) Art. 1^a, párrafo, 2; que la titulació de Professor de Dibuix s' expedís a les Escoles Superiors de Belles Arts com a garantia de coneixement tècnic, de fet ja s' havia contemplat però no portat a la pràctica amb altres lleis de l' any 1893 i de 1912 que ho contemplaven, però completant-lo amb el Certificat d' Aptitud Pedagògica que expedís el Curso Permanente de Dibujo de la Dirección General de Primera Enseñanza.

L' any 1934, es transferirien a la Generalitat de Catalunya les funcions que corresponien al Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes dins del territori català ⁷⁴.

Fins la llei Decret de Bases de 22 de març de 1934, no s' organitzaren i reformaren els ensenyaments de Belles Arts, ampliant-se el nombre d' Escoles Superiors a quatre, establertes a Madrid, Barcelona, Sevilla i València, amb la idea d' homogeneïtzar la instrucció artística en les quatre escoles. Era el que Víctor Masriera desitjava per poder demanar trasllat a Barcelona quan es creés una càtedra igual a la que s' encarregava a Madrid.

Aquell any 1934 pel D. de 27 de novembre, s' aprovà el "Cuestionario Oficial de la asignatura de Dibujo" en el nou pla d' estudis de Batxillerat ⁷⁵. Un programa basat en gran part en el Dibuix de la Natura.

⁷³ Documentació personal Arxiu Nacional de Catalunya ANC. Fons Víctor Masriera-famílies Masriera-Ferrer (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Núm. Reg. Entrada. 143. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1932, p. p. 62-63

⁷⁴ <<http://wwwn.mec.es>>.

⁷⁵ Primer any: Traços a pols de rectes i corbes en combinacions geomètriques senzilles que educaran la ma i la proporció. Esquemes de fulles, plantes i flors del natural, afectant la forma plana i la còpia de d'objectes d' ús corrents..., composicions i agrupacions d'objectes. Segon any: Representació artística comprenent elements útils presos de la Natura en flora i fauna, deixant llibertat a l' alumne per a la seva interpretació i procediment. Representacions ortogonals planta i alçat de formes senzilles del Natural i de caràcter geomètric. Tercer any: Problemes de geometria amb el traçat i signes convencionals corresponents. Escales. Croquis acotat. Ordres d' arquitectura clàssica. Proporcions modulars.

A partir de l'any 1934, començà a editar-se a Madrid una revista mensual especialitzada, el "Boletín de la Asociación de Profesores Titulares de Dibujo", on Víctor Masriera hi tindria una activa participació. Apareixeren també aquell any, a la Gaceta de Madrid les primeres indicacions didàctiques concretes: tot un programa de la assignatura per cursos. L'assignatura de Dibuix assumí el gran repte dels pedagogs, com Cossio, Giner de los Rios i Víctor Masriera, veient en el Dibuix tot el seu potencial formatiu.

El Curso Permanente de Dibujo, fundat el 1912, adscrit el 1922 a la Escuela Superior de Estudios del Magisterio de Madrid ⁷⁶, passà finalment a annexar-se a l'Escuela Superior de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid, segons l'ordre de 29 d'abril de 1935.

Aquell anys, es portà a terme la reforma més profunda de les Escoles de Belles Arts, retomant l'esperit del Decret de 1922. Sembla talment que aquella reforma fos ideada per Víctor Masriera. Malgrat no consta en el document trobat, es pot creure que fou ell qui redactà l'organització dels Estudios Generales, Especiales de las Escuelas Superiores de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid y València ⁷⁷.

L'any 1936, per la O. de 31 de gener, el Ministerio prohibí en les classes i exàmens de Dibuix, l'ús de llibre, col·leccions de làmines, així com la pràctica del Dibuix en plec de paper que no fossin absolutament blancs sense marca ni senyal; amb l'intent de substituir la còpia de la còpia, pel Dibuix del Natural.

El 14 de juny del mateix any, la Asociación de Profesores Titulados de Dibujo, en sessió de Junta de 14 de juny de 1936, esmentava les dificultats per aconseguir l'aprovació dels Estatuts del Col·legi Oficial de Madrid, acordant que el seu lletrat, acudís a la Asesoria Juridica del Ministerio per resoldre les dificultats ⁷⁸. Amb l'inici de la Guerra Civil Víctor Masriera es traslladà definitivament a Barcelona, però no pas per ocupar la càtedra que anhelava.

⁷⁶ Boletín Nº 1 del Curso Permanente de Dibujo Agregado a la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio. Madrid, 1925, p. 6.

⁷⁷ Tal com es menciona a la nota número 133 del Capítol I, a la *Gaceta de Madrid* de 17 de Nov. de 1935 consta l'aprovació del Reglament de les Escoles Superiors de Pintura, Escultura i Gravat, amb el requisits per accedir-hi, títol de Batxiller o haver cursat les assignatures de Pintura, Escultura i Gravat més la de Mètodes d'Ensenyament del Dibuix, Estudis Pràctics d'Ornamentació i Sistemes de Representació, o un examen d'Ingrés. Es donarà el títol de Professor de Dibuix. Sembla haver-hi intervingut la mà de Víctor Masriera en la mencionada organització.

A la Gaceta del 14 de novembre de 1935 es convocaren oposicions a les Escoles de Madrid i València. I a la Gaceta de 26 de Novembre, s'amplià la data d'un més per presentar instàncies al concurs que es celebraria a Madrid, l'1 de juliol de 1936.

⁷⁸ *Boletín de la Asociación de Profesores Titulados de Dibujo*. Julio 1936. Año III. Núm. 29, p. 16. De l'esmentada Junta, es despren la imminent aprovació del Col·legis Oficials de Professors de Dibuix, actualment, Col·legis Oficials de Doctors i llicenciats en Belles Arts i Professors de Dibuix.

3. APROXIMACIÓ A L' ENSENYAMENT A CATALUNYA (1875-1938)

La tasca pedagògica de Víctor Masriera va arrencar a Catalunya, concretament a Barcelona, però va ser menor tot i que considerable que la que realitzà fora. Quan començà aquesta tasca, al poc, marxà a Argentina, era l' any 1906 i de retorn, i després de ser pensionat per la JAE, traslladà la seva residència habitual a Madrid a partir de 1912. Malgrat això no va perdre mai el contacte ni amb Barcelona ni amb Catalunya venint-hi sovint i passant els estius a diverses localitats catalanes, estant sempre amatent als fets que aquí es produïen, participant-hi en la mesura possible.

ESDEVENIMENTS PREVIS

A Catalunya, el període de temps que abraça des de finals del segle XIX fins pràcticament la segona meitat del XX, va ser un període que es va viure en molta intensitat; en ell es passà de la societat camperola a la industrial, de l' ensenyament tradicional a les noves corrents pedagògiques. La majoria d' escoles de la ciutat de Barcelona i encara de molts pobles, no oferien cap condició no tants sols d' adequació dels plans d' estudi a les necessitats del moment, sinó cap mínim de confortabilitat ni d' higiene. Als pobles la compensació de la vida escolar donava més possibilitats de respirar a hores lliures ⁷⁹.

Per remeiar la situació de l' ensenyament, apareixerien tota una sèrie d' iniciatives pedagògiques que en major o menor grau contemplaven l' ensenyament del dibuix, portades a terme per institucions públiques, privades o lliures amb tendències ideològiques molt diferents. Va ser una ebullició extraordinària en l' intent també, de resoldre el problema de l' escola i la cultura nacional.

Dintre del molts assajos pedagògics que es portaren a terme en aquell període, destacaren per la seva importància:

El "sistema mutual", implantat a Barcelona el 1821. Ja el 1820 s' havia pensat en el tema de la reforma de l' ensenyament, "l' ensenyança mútua" basada amb l' ajuda i tutela de l' aprenentatge per part d' un professor-tutor .

Anys més tard, el 1882, van arribar a Catalunya, les idees de la ILE Institución Libre de Enseñanza creada el 1876 a Madrid, cristal·litzant en una ciutat catalana, concretament a la a Sabadell, on a principis d' aquell any va obrir un col·legi a amb 267 alumnes. El grup inspirador de la Institució era format bàsicament per anarquistes, espiritistes i maçons com també per lliurepensadors que desitjaven pels seus fills una educació diferent de les que

⁷⁹ VERRIÉ, Jordi. *L' escola sense sostre*, "Crònica d' Ensenyament", nº 13. Barcelona, març 1989, p.1. <<http://www.llibriapedagogica.com/butlleti23/1.htm>>.

ferien les ordres religioses o les rutinàries escoles estatals⁸⁰. Va tancar el 1909 acusada sembla que de ser una escola anarquista. Posteriorment la ILE, va aterrar a Barcelona de la mà del germà de Francisco Giner de los Rios, Hermenegildo⁸¹. Es crearen les colònies escolars, les Escoles del Bosc (1906), recollides per l' Ajuntament de Barcelona; en la seva elaboració presupostària en el qual hi havien intervingut persones molt coneixedores del pensament de la ILE com Luís de Zulueta i Joan Bardina⁸². Hi va haver una estreta similitud entre l' ILE i la que seria l' Escola de Mestres de Bardina, per la coneixença d' ambdós personatges i l' influència de pensament pedagògic, programes, estil, esperit i activitats. Luís de Zulueta va ser un dels assidus visitants de l' Escola de Mestres de Joan Bardina, interessat en conèixer el seu funcionament.

A aquell moment i a posteriors, pertanyen el Col·legi Sant Jordi, considerat la primera "Escola Catalana Moderna", fundada per Flos i Calçat el 1898⁸³, així com l' Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia (1901), de caràcter popular en defensa de la coeducació social⁸⁴, l' Ateneu Enciclopèdic Popular (1903).

⁸⁰ Les classes benestants de Sabadell s' afanyaren a crear escoles confessionals catòliques i a utilitzar tota classe de recursos per eliminar la institució que suposava una escola laica a la ciutat.

⁸¹ Hermenegildo Giner de los Rios.- (1847-1923). Pedagóg andalús d'ideologia Krausista i col·laborador del seu germà en la Institución Llibre de Enseñanza. Obres: Nocions de lògica per a ús dels alumnes de segon ensenyament, Principis de literatura per a text dels alumnes de retòrica i poètica, Resum de Psicologia, i Preceptes pedagògics per al professorat de les escoles lliures, neutrals o laiques de nens i nenes.

<http://www.laic.org/cat/espai/articles/12_apuntw.htm>. i
<http://www.laic.org/cat/espai/articles/print/12_apuntp.htm>.

⁸² <<http://bardina.org/brpces04.htm>>.

⁸³ <http://www.20minutos.es/noticia/20355/0/EL/SANT/JORDI/paginas_blancas> i
<http://www.escriptors.cat/autors/matam/pagina.php?id_sec=1161>.

⁸⁴ L' Escola Moderna obrí l' agost de 1901 al carrer Bailen, 70 de Barcelona un centre educatiu que proposava transformar radicalment l' experiència pedagògica en sentit crític, laic, racionalista i llibertari. El seu impulsor, Francesc Ferrer i Guàrdia (Alella, Maresme, 1859-Barcelona, 1909) .

Pretenia afirmar un projecte obertament superador de la mediocritat intel·lectual, de les limitacions existents fruit de la superstició, de l' autoritarisme i de les carències higièniques i materials que dominaven el marc educatiu de la Espanya de la Restauració (1875-1902); època de caciquisme, d' industrialització, i de inicis democràtics.

L' aprenentatge de la llibertat amb llibertat, a través del medi natural, sense condicions prèvies i restriccions mentals, imposicions... Francesc Ferrer i Guàrdia, deia:

La enseñanza racionalista, puede i debe discutirlo todo, situando previamente a los niños sobre la vía amplia y directa de la investigación personal.

Els seus mètodes, s' inspiraren en part, en les teories del mètode intuïtiu de Pestalozzi i de Froebel.

<<http://www.laic.org/cat/fig/index.htm>>., <<http://www.laic.org/cat/fig/monument/1989.htm>>.

Recordem que d' aquestes primeres iniciatives trobem ja l' any 1903, la de Víctor Masriera juntament amb la seva esposa Ramona Vidiella impartint pedagogia a través d'un curs d' Art Decoratiu⁸⁵.

El maridatge que s' anava produint entre l' art i l' industria es concretà en la creació l' any 1904, de la Escola Industrial de Barcelona producte d' un Decret 30 de març, que modificava els ensenyaments industrials a la ciutat⁸⁶. Seguiren altres iniciatives, l' Escola Horaciana de Pau Vila⁸⁷ (1905) amb sucursals Lloret de Mar i Sant Feliu de Guíxols, amb Manel Ainaud⁸⁸ com a professor de dibuix, posant als alumnes en front del natural en contes de la làmina i el guix, les Escoles Catalanes del Districte VI, inspirades en Jeroni Estrany, i la del Districte VII en la qual donava classe de dibuix Francesc Labarta⁸⁹, que també era professor al mateix temps de "Lotja", tenint el dibuix molta importància com a medi d' expressió d' idees adquirides sobre objectes, l' Escola de Mestres establerta per Joan Bardina⁹⁰ el 1906, on s' aplicava

⁸⁵ *La Veu de Catalunya*, 22 novembre 1903. El Curs d' "Art Decoratiu" anava destinat a senyoretetes a fi de cultivar el bon gust i apartar-se dels treballs que en nom de l'art infectaven el nom de l' Art de la dona.

⁸⁶ Diputació de Barcelona. *Guia de les institucions científiques i d' ensenyança*. (1916) Barcelona. Públic. Del Consell de Pedagogia, p. 143.

⁸⁷ Pau Vila.- (Sabadell, 1881-Barcelona, 1980). Geògraf, mestre el 1902 a l' Ateneu de Badalona, on s' interessà pels problemes de l' ensenyament, fundant l' Escola Horaciana (1905-1912), que va contribuir a canviar els mètodes pedagògics. Va ser nomenat secretari de l' Escola del Treball (1918-1923), dels Estudis Universitaris Catalans (1933-37), de l' Escola Normal de la Generalitat (1934-1938), entre d' altres càrrecs. Va participar en la divisió territorial de Catalunya el 1937. Va escriure estudis sobre els problemes pedagògics "Crítica de la que fué la Escuela Horaciana" (1920), Resumen de Geografia de Catalunya (1920). <<http://www.xtec.es/iespauvila/pvman.html>>. i <<http://www.sostenible.es/img/pauvila-brurovira-vanguardia.htm>>.

⁸⁸ Manuel Ainaud i Sánchez.- (Barcelona 1885 - 1931). Artista, dibuixant i pedagog. Professor de dibuix a l'Escola Horaciana. Director del Col·legi Mont d'Or. President de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Assessor tècnic de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Creador de diverses escoles de prestigi internacional. Ideà el Patronat Escolar de l'Ajuntament. <http://w7.bcn.es/nomenclator/www_nomenclator.ficha?codic=701044&idioma=0>.

⁸⁹ Francesc Labarta Planas.- (Barcelona, 1883-1963). Pintor i dibuixant deixeble del seu pare Lluís Labarta. Dibuí amb el pseudònim de "Lata" a diverses revistes. Formà moltes promocions d'artistes, tingué encerts didàctics malgrat l'automatisme de les seves lliçons i l' excessiva rigor de les seves teories. Fou membre fundador de "Les Arts i els Artistes". Treballà molt com a decorador de palaus i cases nobles. Professor de l' Escola d' Arts i Oficis i catedràtic de l' Escola de Belles Arts Sant Jordi de Barcelona. (GEC, vol. 13, p. 364) i, QUERALT GALOBARDES; Elisa. *Francesc Labarta: La seva obra Artística i docent*. Tesi Doctoral Universitat de Barcelona. Barcelona, 1990.

⁹⁰ Joan Bardina Castarà.- (Sant Boi de Llobregat, 1877, Valparaíso, Xile, 1950). Revolucionari de la pedagogia catalana de primers de segle. L' Escola de Mestres per ell fundada l' any 1906 va fer la proposta de la creació a Catalunya de la primera Escola Normal Catalana, concebuda com un escola activa. L' Escola de Mestres, utilitzava procediments "Veure, tocar i fer, fer sobre tot", amb excursions mensuals, en dies festius. Era habitual la recollida de plantes, minerals i la pràctica del Dibuix del Natural, així com l' educació del sentit estètic...

correctament la pedagogia activa...; el Col·legi Mont d' Or de Joan Palau Vera⁹¹ (1908), on donà classe de dibuix Joaquim Torres Garcia⁹², l' Escola Vallparadís (1910) amb Alexandre Galí de director, el Nou Col·legi Mont d' Or

La matèria de Dibuix Lineal (geomètric i aplicat), la Geometria eren presents a l' Escola de Mestres, així com el Dibuix Pedagògic; també el modelat, i els treballs manuals. La professora de Dibuix era Carme Peronella.

Bardina separava el Dibuix artístic conceptuat com a Dibuix pedagògic, sistema Mont d' Or, i la matèria d' Estètica (arts i la seva història, educació del gust), s' englovaven dins els estudis pedagògics; el Dibuix lineal (geomètric i aplicat) s' integrava dins del marc dels estudis generals o d' aplicació, i els Treballs Manuals formaven part d'un apartat especial

Bardina era amic de Giner de los Rios creador a Espanya de la Institución Libre de Enseñanza, de Cossio, Barnés, Castillejo, Vincenti, d' Altamira, que era "Director General de Primera Enseñanza" del Ministeri de Instrucció Pública i Belles Arts, conegut també de Víctor Masriera quan va portar a terme a Madrid el Primer Curs de Dibuix per a Mestres l' any 1912, sent el propi Altamira qui l' avaluà i decidí convertir-lo a partir de 1913 en Curs Permanent de Dibuix.

Va ser també de la Junta per a la creació de la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio de Madrid, a la qual va estar unit el Curs Permanente de Dibujo de Víctor Masriera, desenvolupant en ella els càrrecs de subdirector i director d' estudis

Bardina dedicà a Víctor Masriera una crítica-comentari elogiosa a l' "Heraldo de Madrid", l' any 1913, en motiu de l' Exposición de Dibujos del Curso Normal de Dibujo para maestros y profesores, portada a terme al Palacio de la Biblioteca Nacional de Madrid:

¡ Oh como se sienten allí los latidos ocultos de la Escuela Nueva, que va germinando reposadamente, que va cogiendo forma con la calma de lo importante; esa Escuela Nueva, que será un día-¿por qué dudar de ello?- la Escuela española!

El dibujo en la Escuela Nueva es tan trascendental, que constituye una de sus bases fundamentales.

Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1912 i 1913.

<<http://www.pangea.org/~jbardina/brpcctin.htm>>., Delgado, Buenaventura. Cortada, Ramón. González-Agàpito, Josep. Lozano, Claudio. Joan Bardina, un revolucionari de la pedagogia catalana.

⁹¹ Joan Palau Vera.- (1875-1919). Sobresortí en el camp de la pedagogia i publicà diverses obres de caràcter didàctic, en particular de geografia. Respecte a la seva tasca pedagògica, cal assenyalar que ell fou el fundador dels Col·legi Mont d'Or i un dels més actius introductors del mètode Montessori a Catalunya. La primera Escola Mot-d' Or, la va fundà el 1905 ?, instal·lada a Sant Gervasi, d' inspiració fröebeliana i decrolyana. Centre de gran prestigi destinat a preparar fills de la burgesia dintre d' un esperit de l' "escola nova". Va estar a càrrec de les classes de dibuix i manualitats per a nens de 7 a 12 anys, Torres-Garcia, aplicant les teories de Montessori amb les quals exposava els nens a experiències directes.

Representà un clar antecedent, del desenvolupament pedagògic i geogràfic que es produí a Catalunya durant el tercer decenni del segle XX . <<http://scg.iec.cat/S001.htm>>.

⁹² Joaquim Torres Garcia.- (Montevideo, Uruguai, 1874-1949). Pintor, pedagog i teòric de l' art. El 1907 tenia una escola "Mont d'Or" a Terrassa amb avançats mètodes de dibuix.

El 1913 publicà un llibre titulat " Notes sobre Art" que recopilà els seus conceptes sobre la estètica i l' art i preconitza el retorn a l' estètica grecollatina. Filosofia semblant a la que proposaven molts pedagogs, d' ensenyar les formes geomètriques pures als infants.

Deia que la seva pereocupació no era fer art i que el dibuix i la pintura només eren per ell uns medis per fixar els somnis de la seva fantasia. El sorprenent era que sense preocupar-se , feien els nens art. Propugnà la llibertat i la preservació contra tota influència adulta, que concretava en l' ensenyament de la perspectiva, al constituir un enfocament fals i relatiu de la realitat.

<<http://www.artemercosur.org.uy/artistas/torres/index.html>>.

de Terrassa, amb Manel Ainaud i Pau Vila (1912), essent escoles per les capes més altes de la societat ⁹³.

L'any 1908 l'Ajuntament de Barcelona projectà un pressupost "Pressupost de Cultura" destinat a arreglar l'ensenyament, parlant de la distribució i organització de l'escola, dels patis arborats o enjardinats... L'Ajuntament ho inclogué en el Pressupost Extraordinari de Cultura, que no era un pressupost de cultura, sinó d'Ensenyament, impulsat per l'esquerra progressista. Va ser molt discutit perquè donava força a les escoles municipals, catalanes i laiques, i va tenir l'oposició dels sectors reaccionaris de la societat ⁹⁴. Luís de Zulueta, fou nomenat per l'Ajuntament de Barcelona, Comissari, i Joan Bardina, Secretari de la "Institució de Cultura General", que havia d'aplicar el pressupost. Luís de Zulueta, havia conegut a Giner de los Rios el 1905 i col·laborà amb ell en el Decret d' 11 de gener de 1907 pel qual es creava la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas.

Víctor Masriera, es trobava aquell any 1908 a Buenos Aires començant l'obra "Dibujo" dita inicialment "Tratado Práctico Teórico de Dibujo Lineal y Perspectiva Artística" ⁹⁵, però de retorn de l'Argentina va conèixer al pedagog en la línia de la ILE, i professor que seria de la imminent Escuela Superior de Estudios del Magisterio a Madrid, Luís de Zulueta, a qui li confeccionà un ex-libris⁹⁶. L'any 1910 Luís de Zulueta entrà a la política sent diputat per Barcelona, va ser l'any en que Giner de los Rios i M. Bartolomé Cossío impulsaren la creació de La Escuela de Estudios Superiores del Magisterio, entrant Zulueta com a professor d'Història de la Pedagogia, essent-hi fins la seva desaparició. Dintre de tots aquest esdeveniments, trobem a Víctor aquell any 1910 impartint classes de Dibuix en el Museu Pedagògic Experimental de Barcelona ⁹⁷.

⁹³ Informació sobre les diferents escoles de l'època, extreta de diferents fons documentals: Història de Catalunya, Vol. VI (1868-1939), Ed. 62, Barcelona, 1987 - Història de l'Art Català, Vol. VII (1888-1917). Ed. 62, Barcelona, 1985 - Història de la Cultura Catalana Vol. V i VI. Ed. 62, Barcelona, 1995 - Delgado, Buenaventura. Joan Bardina Castarà - Comunicació: Roig Lopez, Olga. *La Escuela Moderna y la Renovación Pedagógica en Catalunya (1)*, p. 1-4. <<http://www.laic.org/cas/fig/escola.htm>>, <<http://bardina.org/brpces01.htm>>. i <<http://www.partal.com/alguer/montessori.html>>.

⁹⁴ VERRIÉ, Jordi *L' escola sense sostre*. Crònica d' Ensenyament, nº 13, Barcelona, març 1989, p. 1. <<http://llibriapedagogica.com/butlleti23/l.htm>>.

⁹⁵ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1908, p. p. 39-40.

⁹⁶ Diari *La Unión Mercantil*, Màlaga, 17 de desembre de 1929. En una entrevista a Víctor, declara que de retorn d' Argentina, trobà a Luis de Zulueta que li presentà a la Junta para Ampliación de Estudios.

⁹⁷ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1910, p. 43. Un retall de la publicació *Poble Català*, 30 d' octubre de 1910, sense haver pogut trobar més dades de l' esmentat Museu en aquella època.

L'any 1911 Víctor Masriera va publicar a la "Revista de Educación" de Barcelona un article titulat "Orientaciones relativas a la Educación del Sentimiento Estético", -en la mateixa revista hi havia articles de Bardina i Eugeni d' Ors-⁹⁸. En ella, comentava el valor educatiu de l'art reconegut en les nacions cultes. Parlava de la democratització de l'art i del bon gust del públic, de l'art d' "adorno" i l'art pur...

L'any 1912, tal com ja s'ha esmentat, traslladà ja la seva tasca i residència a Madrid, deixant Barcelona, anticipant-se i perdent-se segurament en part, tots els grans esdeveniments que en matèria pedagògica i educativa que havien d'esdevenir a Catalunya en poc temps⁹⁹.

L'any següent, el 1913, Víctor Masriera encara publicava a Barcelona a través de la editorial José Gallach Editor, l'obra que comprenia 5 volums titulada "La Ciencia del Arte", un tractat extens sobre l'ensenyament del dibuix¹⁰⁰.

A partir de 1913-1914, sota la coordinació de J. Bofill, es van establir els primers contactes amb l'organització de Maria Montessori i es va mirar d'adaptar el seu mètode "Mètode Montessori", aleshores absolutament nou (s'havia posat en marxa a Roma tot just el 1907), per implantar-lo a Barcelona. L'Escola Montessori¹⁰¹ va ser creada oficialment el 3 de maig de 1915 per la Diputació de Barcelona, a càrrec del Consell de Pedagogia.

⁹⁸ "Orientaciones Relativas a la Educación del Sentimiento Estético". *Revista de Educación* AÑO I. -Sociedad General de Publicaciones. Diputació, 211. Barcelona. Agosto 1911, N° 8, pàg. 489-493. (*Apèndix Documental Articles L. VI, p. 168*)

⁹⁹ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1912, p. 45.
R. O. 27 juny 1912 per la qual és nomenat Director d'un Curso de Dibujo a Madrid.

¹⁰⁰ Documentació personal ANC. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1913, p. 47.
Un article de diari ?, signat per Alfredo Opisso a Barcelona, 1913, deia entre altres:
La importancia de esta obra no será nunca bastante encarecida..., El objeto de la obra es proporcionar al artista, en forma amena é intuitiva, los conocimientos científicos que le son y le han sido siempre indispensables para la perfecta producción de sus composiciones. Durante el Renacimiento llegó el auge del estudio formal de la Anatomía y la Perspectiva..., hasta que con la especialización de uno y otro estudio, rompiese el vínculo entre Ciencia y Arte; los médicos tomaron a su cargo la enseñanza de la anatomía y los matemáticos la de la perspectiva. Restablecer esta unidad..., es el objetivo que se ha propuesto don Víctor Masriera en la importantísima obra que ofrece un carácter exclusivamente pedagógico. ...La obra es pues completísima, y responde exactamente a su título, por lo qual habrá de prestar inmensa utilidad tanto al profesorado como á todos los artistas... Hay que agregar que el autor, si brilla como experto dibujante y educador, no se distingue menos como escritor excelente...

¹⁰¹ L'Escola Montessori, s'inaugurà a Barcelona el curs 1915-1916 la primera Casa dels Nens de la Diputació. El mètode Montessori s'expandí com una *moda* pedagògica per tot Catalunya fins el 1923. El 1924 a causa de la implantació de la Dictadura de Primo de Rivera, es tancaren les escoles Montessori. <<http://www.paratal.com/alguer/montessori.html>>. En referència a l'ensenyament del dibuix, s'oposava als partidaris del "dibuix lliure" per la suposada immaduresa dels infants:

A partir del 1914 en que començà la I Guerra Mundial, Catalunya tenia com a govern la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925), l'obra educativa d'aquesta, va intentar comprendre tots els àmbits. Es va forjar una profunda renovació pedagògica a l'escola elemental per augmentar el nivell cultural i es va procurar una millor formació dels ensenyats. Es van crear Escoles Tècniques i es va intentar arribar fins la Universitat. Van crear-se també, el Consell de Pedagogia, la Comissió d'Educació, els Estudis Normals, l'Escola Elemental del Treball, transformació de l'antiga Escola Provincial d'Arts i Oficis, el Laboratori de Psicologia Experimental, el de Pedagogia... Es van concedir beques per estudis a l'estranger, fomentar la recerca, crear biblioteques... Fins la Dictadura de Primo de Ribera (1923-1930) van aparèixer tota un sèrie d'institucions públiques gràcies a la intervenció de l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona ¹⁰².

Cada any des del 1915 es feia a Barcelona, l'"Exposició General Escolar", amb mostres dels alumnes de totes les escoles. Aquestes mostres, demostraren la lenta renovació que es produïa en la pedagogia artística, aleshores el "dibuix" ja es començava a considerar com un element poderós de l'educació, però no pas encara amb la seva plenitud, aquestes mostres motivaren comentaris, polèmiques i anàlisi dels sistemes educatius artístics. Romà Jorí ¹⁰³ comentava sobre la primera exposició:

Pinteu les vostres expressions. Feu-ho però amb molt de mirament: una impressió de l'esperit no és una manufactura ¹⁰⁴.

Allò que s'anomena dibuix lliure no entra en el meu mètode; jo evito les proves immadures, que cansen inútilment, i els dibuixos horripilants en les escoles modernes d'idees avançades... els nostres infants dibuixen motius ornamentals i figures molt més clares i harmòniques que aquells estranys gargots de l'anomenat "dibuix lliure" en el qual l'infant es veu obligat a explicar què és el que vol representar amb les seves ratlles incomprensibles. (Cf. Montessori, M. (1984) La descoberta de l'infant. Vic. Eumo Editorial. Diputació de Barcelona, 1984, p. p. 315-116).

¹⁰² El Consell d'Investigació Pedagògica (anomenat després Consell de Pedagogia) de la Mancomunitat de Catalunya durant el període 1914-1925, va crear la revista "Quaderns d'Estudi", adreçada fonamentalment als professors, defensant, a la primera etapa dirigida per Eugeni d'Ors, una dimensió filosòfica de la pedagogia fonamentada en l'ètica i la psicologia. Com a suplement quinzenal va publicar a partir de 1922 el "Butlletí de Mestres" dirigit per Alexandre Galí promovent la renovació pedagògica defensada pel moviment de l'"Escola Nova".

En l'àmbit privat, van aparèixer escoles "racionalistes" inspirades en el corrent filosòfic de que "la veritat podia ser explicada raonant"; l'escola Racionalista Galileo (1915), l'escola Racionalista Farigola (1918) de Joan Puig Elías, anomenada posteriorment Natura, la Fundació Racionalista Luz (1917) de Joan Roigé.

¹⁰³ Romà Jorí Llobet.- (Barcelona, 1877-1921). Periodista i pintor. Fou crític d'art i director de *Vell i Nou*, revista on Víctor Masriera publicà un article l'any 1917 en el N° 48, titulat "El ritme en pintura", arrel de les disquisicions pedagògiques produïdes a Barcelona entre diferents pedagogs i crítics d'art; també fou secretari de l'Escola de Bells Oficis de la Mancomunitat de Catalunya. Publicà la monografia de Josep Clarà. (GEC, vol13, p. 271).

¹⁰⁴ Romà Jorí: "L'Art educatiu. Treballs escolars", *Vell i Nou* (Barcelona) núm. 7 (15 agost 1915) p.9.

Argumentava Jorí, que pintar les impressions era el camí per penetrar en la forma de les coses, i potser també el camí cap a un nou art. Per aconseguir aquest estat era bàsic que s'ensenyés a mirar. I cadascú veia a la seva manera, per això rebutjava l' excessiva uniformitat que hi havia a la mostra.

L' any 1916 va ser declarada d' utilitat pública l' obra de Víctor, "La Ciencia del Arte", publicada a Barcelona el 1913¹⁰⁵. Alhora es portava a terme la II Exposició General Escolar pel juliol de 1916; seguiren portant-se a terme els anys següents, 1917, 1918, i 1919.

Les ànsies de Víctor Masriera vivint i treballant a Madrid, de participar en el bullit de la intensa activitat cultural i pedagògica barcelonina el portà a arrencar del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, per qui treballava, la possibilitat d' efectuar un Curs de Dibuix a Barcelona (R.O. 29 d' abril de 1917) per a mestres de primera ensenyança, sota el Patronat del Rector de la Universitat de Barcelona, essent molt concorregut, celebrant una exposició final¹⁰⁶. Aprofità per publicar un article titulat "El ritme en pintura" a la Revista "Vell i Nou", Barcelona, núm. 48, 1 d'agost de 1917, contribuint d' aquella manera al debat que s' estava produint en aquells moments no solament sobre qüestions pedagògiques sinó també artístiques. L' èxit del curs impartit per Víctor Masriera a Barcelona, i l' ambient propici, el deuria animar a demanar-ne un per Girona, el qual es va portar a terme l' any següent, el 1918. Així, Víctor Masriera, va anar a Girona per impartir un Curs Breu de Dibuix organitzat per la Dirección General de Primera Enseñanza, per R.O. de 1 de juny de 1918¹⁰⁷.

En el Curs acadèmic 1918-1919 entrà en funcionament l' Escola Tècnica d' Oficis d' Art, promoguda per la Diputació en resposta a la demanada de les ensenyances relacionades amb la Indústria de l' Art, l' educació artística dels artesans, representant un complement de l' Escola Superior de Belles Oficis. En ella s' ensenyaria: Arts de la Fusta, Arts Gràfiques, Vidres, Tallisteria, Arts del Metall¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1916, p. 49. El 14 d' abril de 1916 va ser declarada d' utilitat pública.

¹⁰⁶ MASRIERA, Víctor. "El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección Genral de Primera Enseñanza". Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, Madrid, 1935, pàg. 13. Una crònica de l' esmentat curs sortí publicada al periòdic *LAS NOTICIAS DE BARCELONA*, 25 de setembre de 1917. Sig: Maria Baldó de Torres.

¹⁰⁷ Op. Cit., MASRIERA, Víctor. "El Curso Permanente de Dibujo de la Dirección Genral de Primera Enseñanza" p. 14. Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1918.

¹⁰⁸ MASIP BOLADERAS, Roser. *El Pintor Francisc d' Asís Galí. Nova visió pedagògica de l' ensenyament artístic (1880-1965)* Tesi Doctoral. UB. Departament de Dibuix Facultat de Belles Arts. Barcelona, 1995, p.p. 149-161.

Anys més tard es redactà a Catalunya el projecte d' Educació General (1920) o d' Educació Nacional Catalana sota el govern de la Mancomunitat, al mateix temps es creava l' Escola del Mar (1922).

Víctor, no trencant el lligam amb els esdeveniments pedagògics que succeïen a Catalunya, tot i tenir el domicili a Madrid, mai deixà aquella relació ja fos a través de conferències, articles, cursos, etc., suposadament sempre amb l' idea de tornar a exercir la seva tasca i labor que feia majoritàriament a fora ¹⁰⁹. Així, donà diverses conferències a Barcelona i Granollers ¹¹⁰, al mateix temps que impartia un altre Curs de Dibuix per a mestres Nacionals a Barcelona, segons (R.O. de 17 de juliol de 1930), pel mes de setembre en el qual assistiren 115 mestres.

En els anys 1930, s' inauguraren a Catalunya moltes escoles que encara continuen fent la seva funció per la correcta visió que d'elles es va tenir en la seva construcció i plantejament. L' any 1931 la Generalitat de Catalunya sota la II República Espanyola (1931-36) intentà impulsar una nova pedagogia, una escola que fes penetrar la cultura en les masses obreres fins convertir-les en legítimes gestores dels seus propis destins. Va ser en aquell any que d' una manera clara, a través d' una carta ¹¹¹, Víctor Masriera oferí els seus serveis a

¹⁰⁹ Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1930, p. p. 58-61.

¹¹⁰ Documentació personal ANC, "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1930, p. 60

¹¹¹ Carta personal de 28 de setembre de 1931. ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar: (*Apèndix Documental L. LXV, p. 78*)
Sr. Joaquim Xirau.

Distingit Senyor:

En Adreçar-me a vós i a tots els altres Consellers de Cultura de la Generalitat de Catalunya, mitjançant sengles lletres idèntiques a la present, ho faig per a complir un deure de consciència. El fet d' haver consagrat la meua vida a l' estudi i solució dels problemes pedagògics del dibuix, m' obliga a vetllar per què el seu ensenyament es faci sempre complint les condicions que es desprenen del caràcter de l' escola que s' hagi d' aplicar. En tractar-se ara de crear una nova Escola Normal a Catalunya, com especialista en pedagogia del dibuix i com a català, us demano que poseu la vostra influència en el Consell perquè en el referent al dibuix la provisió del personal docent es faci amb les màximes garanties, tant perquè el que es cregui amb suficients aptituds pugui públicament manifestar-se d' una manera la més completa que serà possible, com escau en una República democràtica, i així poder triar aquell que millors condicions presenti, per assegurar que un mitjà de cultura tan important com és el dibuix adquireixi en la futura Escola Normal la integritat del seu desenvolupament, tot tenint en compte:

I.- La capacitació en dibuix que necessita el mestre...

II.- El coneixement que el mestre necessita de la pedagogia del dibuix per l' estudi ordenat dels principals problemes de l' ensenyament d' aquest...

No es aquest el moment de detallar més el que a no trigar penso fer públicament...

En remarcar les característiques úniques de la meua obra em refereixo al fet d' haver atès en ella al conjunt d' allò que necessita el mestre, cosa que m' han fet conèixer llargs anys d' experiència...

Per acabar em cal precisar al caràcter del meu oferiment, que en vistes (...?) dels senyors Consellers de Cultura de la Generalitat. Per amor a Catalunya posaria a son servei el fruit del meu treball i les meves activitats en l' organització de tan important branca de l' ensenyament general, com altres vegades ho he intentat sense tenir la fortuna d' assolir-ho.

la Generalitat de Catalunya indicant que ja ho havia fet en altres ocasions sense poder assolir un trasllat ¹¹².

Víctor amb residència a Madrid, tal com s'ha esmentat, s'havia avançat uns pocs anys en tot el moviment de renovació pedagògica que es portà a terme a Catalunya en l'inici de la Mancomunitat. En ser a Madrid no podia, sinó era per trasllat exercir-la a Barcelona. El fet d'estar aportant els seus serveis a Madrid tampoc es deuria veure massa bé per segons quins sectors catalans, amb la qual cosa no hi hagueren preses en que podés traslladar la seva feina, tasca o labor pedagògica fins i tot fou així durant la II República i l'autonomia de Catalunya amb la Generalitat restablerta l'any 1932, i amb el nou Estatut de Catalunya aprovat. Per contra s'inaugurava aquell any l'Institut-Escola del Parc (Parc de la Ciutadella), que aplicà ensenyament secundari, sota el govern de la Generalitat de Catalunya.

De l'any següent, el 1933, destacar la creació a Barcelona, de l'entitat associativa IPSUM (una orientació sense societat) destinada a realitzar una obra educativa de caràcter ètic, fomentant l'esperit de comunicació i la relació intel·lectual en els dominis de la cultura; portada a terme pel seu fill Ramon la qual ell també hi participà, pretenent realitzar una educació integral de la persona, ètica i fora de partidisme polític i interès professional. En aquell any, els programes de dibuix a les escoles es complien a mitges, car encara no totes tenien Professor Especialitzat de Dibuix.

Noves conferències pronuncià Víctor a Catalunya; l'any 1934, una a l'Ateneu Barcelonès titulada "La Pedagogia i la Formació del Professor de Dibuix"¹¹³, mentre que l'any 1935 era admès com a soci a la Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, i era autoritzat pel Ministerio de Instrucción Pública, a impartir a Barcelona uns Cursos de Dibuix. En donà una a la Universitat de Barcelona, l'any acadèmic 1935-1936, dins del Seminario de Pedagogia, "Treballs de Seminari i Laboratori", titulat "Aplicacions Pedagògiques de les Tècniques Gràfiques", i dintre dels cursos monogràfics, "Pedagogia del Dibujo y metodología de sus aspectos principales"; ocupava mentre tan la càtedra de "Mètodes" de l'Escuela Superior de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid. Una nova conferència, la pronuncià aquell any 1935 al Cercle Artístic de Sant Lluc de Barcelona titulada "El Greco dins l'evolució de la Pintura", i finalment, per (Ordre de 29 d'abril de 1935), quedava autoritzat a organitzar i dirigir els ensenyaments del Curso Permanente de Dibujo, tan a

Això pogué ocórrer, naturalment, en unes èpoques d'exclusivisme i tancament que ja semblen definitivament superades...

..Actualment dirigeixo a Madrid el Curs Permanent de Dibuix de la Direcció General de Primera Ensenyança i, malgrat el bon èxit que aquest sempre ha tingut, jo estarà disposat a fer un trasllat en el cas d'ésser atès el meu oferiment.

¹¹² Documentació personal ANC. Fons Víctor Masriera -famílies Masriera-Ferrer- (Inv. 107). Arxiu inèdit sense catalogar. Veure referència al capítol "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1931, p. 61 .

¹¹³ Documentació personal ANC. "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1934, p. 68.

Madrid com a Barcelona, al quedar el Curso Permanente de Dibujo adscrit a la Escuela Superior de Pintura, Escultura y Grabado de Madrid, amb independència de plans i mètodes¹¹⁴.

Mentre, es creava a Barcelona per (Decret de 27 de juliol de 1936), l' Escola Nova Unificada (CENU), just a l' inici de la guerra civil espanyola, projecte educatiu revolucionari que comprenia tots els nivells educatius des de el jardí d' infància fins la universitat. També aquell any 1936 es celebrà el Primer Congrés Nacional de la Associació Catalana d' Educació, i també l' obertura de l'Institut-Escola "Bartolomé Cossío"¹¹⁵ de Sabadell, en el qual Víctor Masriera en seria Professor de Dibuix, fins la seva mort el desembre de 1938. L' Institut-Escola d' ensenyament secundari "Bartolomé Cossío", que depenia de la Generalitat de Catalunya, va contar amb ell des del primer moment com a professor de Dibuix. Va ser emmirallat amb l'Institut-Escola del Parc, creat per la mateixa Generalitat el 26 d' octubre de 1931, iniciant les seves activitats el febrer de 1932. S' inspirava en els principis de l' Escola Nova Catalana i en l' experiència de l' Instituto-Escola de Madrid, representant un motor nou dins de l' ensenyament secundari: català, integrador de l' alumne amb el seu entorn i amb voluntat de continuïtat amb l' ensenyament primari¹¹⁶.

¹¹⁴ Documentació personal ANC. "Dades Biogràfiques del personatge en el context estudiat", any 1935, p. 70.

Gaceta de Madrid.-Núm. 122, 2 Mayo 1935:

El Curso Permanente de Dibujo anejo a la Dirección general de Primera enseñanza viene funcionando con éxito des de su fundación en 1912, iniciando a los Maestros nacionales en los nuevos métodos de dibujo y orientando pedagógicamente a los Profesores de este Arte; por los múltiples trabajos de investigación ejecutados en sus cursos experimentales y su relación con instituciones pedagógicas extranjeras, es el único Centro en España capacitado para resolver los problemas que plantea la enseñanza del Dibujo en las Escuelas Normales y primarias. Des de hace tiempo se siente la necesidad de ampliar su radio de acción. El éxito obtenido en los tímidos tanteos organizando cursillos en capitales de provincia, lo demuestra. Por las condiciones especiales en que se desarrolla la enseñanza en Catalunya, atendiendo al gran interés que despertaron los cursillos celebrados en Barcelona (1917), en Gerona (1918) y otra vez en Barcelona (1930), junto con el hecho de haber sido solicitado, en diferentes ocasiones, por el Magisterio nacional en Barcelona, el establecimiento de un curso permanente de Dibujo como el que funciona en Madrid, evidencia la necesidad de realizar esta idea. Por lo expuesto, este Ministerio ha tenido a bien disponer que el Director del curso permanente de Dibujo, don Víctor Masriera Vila, pueda realizar en Barcelona los trabajos de implantación y organización de otros cursillos, para lo cual se le autoriza a que, sin desatender la Dirección de los de Madrid, pueda efectuar los viajes precisos durante el periodo de curso a dicha ciudad y emplear en los cursillos de Barcelona parte del material que tiene asignado; sin que esta ampliación signifique derecho para aumentar los gastos que figuran en el vigente presupuesto para este servicio. Madrid, 29 de abril de 1935.

¹¹⁵ <<http://www.hetera.org/comferrer5.html>>, <www.libreriapedagogica.com/butlleti23/1.htm>., i <<http://www.fundacionginer.org/cronologia.htm>>.

¹¹⁶ El dibuix era present en el pla d' estudis:

- . Preparatori: matemàtiques, llengua castellana, geografia i història, francès, ciències naturals, llengua catalana, dibuix i treballs manuals.
- . Primer: matemàtiques, llengua castellana, geografia i història, francès, ciències naturals, llengua catalana, dibuix i treballs manuals.
- . Segon: matemàtiques, llengua castellana, geografia i història, francès, ciències naturals, llengua catalana, dibuix i treballs manuals.

Víctor Masriera, abans de ser professor de l' Institut –Escola “Bartolomé Cossío” de Sabadell, trobant-se a Barcelona sense cobrar nòmina, organitzà la “Secció de Professors d' Arts Plàstiques de la F.E.T.E. Va donar també una nova conferència al “Círcol Artístic” de Barcelona, pel mes de gener de 1936, titulada “Pedagogia de les Arts Gràfiques”.

3.1 ESDEVENIMENTS PEDAGÒGICS EN L' ENSENYAMENT DEL DIBUIX A CATALUNYA

Si prèviament ens hem pogut fer una lleugera idea de com funcionava l' ensenyament general dins dels centres escolars en l' època de Víctor Masriera, molt poc sobre la matèria concreta de Dibuix, veurem ara com ho feia dins del camp artístic.

La tradició iniciada al segle XVIII en el terreny de l' ensenyament del dibuix en els àmbits artístics, encara tindria continuïtat al llarg del segle XIX, limitant-se en molts casos a la formació d' artistes i artesans, les nobles Arts tal com les anomenaven. La tradició exemplificada en l' “Escola de Llotja” de Barcelona i en altres centres, començava a ser qüestionada a finals del segle XIX¹¹⁷.

L' escola de “Llotja” era el principal centre de formació oficial, el nom popular venia per estar situada l' entitat a l' edifici de la llotja de contractació de Barcelona situada a la Plaça del Palau. L' embrió de l' escola fou l' escola particular que Antoni Viladomat establí durant la primera meitat del segle XVIII. El 1775 la Junta de Comerç fundà l' Escola Gratuïta de Disseny, ja a Llotja, pensada no per formar artistes purs sinó professionals de l' art industrial que avui anomenariem dissenyadors¹¹⁸.

Dos anys abans del naixement de Víctor Masriera, un dels professors de l' escola, Claudio Lorenzale ja demanava reformes en els plans d' estudi per adaptar l' ensenyament que s' oferia a la necessitat que creia tenia Barcelona de que el Dibuix Artístic Industrial es trobés en les seves Escoles a l' alçada a

-
- . Tercer: matemàtiques, llengua castellana, geografia i història, francès, ciències naturals, llengua catalana, dibuix i treballs manuals.
 - . Quart: matemàtiques, literatura castellana, geografia i història, anglès, química, llengua catalana, llatí, fisiologia i treballs manuals.
 - . Cinquè: matemàtiques, literatura castellana, geografia i història, anglès, física, química, ciències naturals, llatí, treballs manuals.
 - . Sisè: matemàtiques, ciències naturals, ciències socials, física, química, llengua catalana, anglès, llatí, filosofia, treballs manuals.

¹¹⁷ FONTBONA, Francesc. “L' època del modernisme 1888-1905. Mitjans de formació, difusió i valoració”. *Història de l'Art Català*. Vol. VII. Del Modernisme al Noucentisme 1888-1917.. Edicions 62 S.A. Barcelona, 1983, p. p. 156-160, notes 378 a 392 amb la bibliografia que s'hi cita.

¹¹⁸ RUIZ ORTEGA, M. (1999) *La enseñanza en la Escuela Gratuïta de Diseño 1775-1808*. Barcelona, 1996.

que en la part tècnica s' havien col·locat les seves indústries¹¹⁹. Un altre dels professors, Martí i Alsina, començava cap el 1880 a ensenyar a pintar partint del natural i no de la còpia de lamines o estampes¹²⁰. Però el progressiu declivi de l' Escola de Llotja afavorí la proliferació de les diferents acadèmies particulars, que atreïen el jovent en una formació basada en sortides a pintar a la natura. En l' esmentada escola, anomenada durant el curs 1899-1900, "Escuela Superior de Artes è Industrias y Bellas Artes de Barcelona "Llotja", Víctor Masriera havia obtingut la qualificació d' Excel·lent en Perspectiva, l' única assignatura que es va examinar¹²¹.

Els artistes catalans del període modernista continuaven tenint encara com a principal centre de formació l' Escola de Belles Arts de Barcelona "Llotja". Eren els anys en que el director era Antoni Caba (1887-1901), professor de "Colorido y Composición" quan Víctor Masriera hi cursà estudis¹²². Cap el final, la institució començava a entrar en crisi amb l' aparició del nou "artista lliure", seguint el mateix camí que totes les acadèmies d'art.

L' Escola de referència però era la de San Fernando de Madrid on els seus professors per impartir docència, havien d' haver guanyat una Primera Medalla en una Exposició Nacional, mentre que a les altres n' hi havia prou amb una Segona Medalla.

La decadència total de l' escola, vingué quan l' any 1900 per Reial Decret, les Escoles de Belles Arts quedaren separades del tot de les Acadèmies de Belles Arts i l' "Escola de Llotja" deixava de ser administrada per la Diputació¹²³.

¹¹⁹ MASIP BOLADERAS, Roser. *El pintor Francesc d' Asís Galí. Nova visió pedagògica*. Tesis Doctoral, UB. Departament de Dibuix. Facultat de Belles Arts. Barcelona, 1995. Apèndix Documental, p. p. 1-3, L. 45-47.

¹²⁰ PASCUAL, Andrea. *Pere Borrell del Caso. L' obra artística d' un mestre de pintors*. Barcelona. Editorial Mediterranea S.L.. Barcelona, 1999, p. 71-88.

¹²¹ <http://realacademiasancarlos.com/reales_academias/san_jordi.htm>.

¹²² Un document de matricula, indica que Víctor Masriera es matriculà a l' Escola Superior de Belles Arts de Barcelona (Llotja), durant el curs 1899-1900. Es matricula però només de tres assignatures, Anatomia Pictòrica, Paisatge i Perspectiva. La Matricula està datada a Barcelona el 25, de setembre de 1899. Per un document per ell mateix elaborat i signat "Relación de los méritos del Concursante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905" sabem que només s' examinà però de l' assignatura de Perspectiva.

¹²³ Els seus inicis cal remuntar-los a l' any 1763 quan els artistes i intel·lectuals catalans, es dirigiren al Rei sol·licitant la creació d' una Acadèmia Provincial de Belles Arts a Barcelona. L' any 1771 es comunicà que Barcelona tindria una Acadèmia de les Tres Nobles Arts. La Junta de Comerç, l' any 1774 implantà una Escola de Disseny. El 1775 l' Escola gratuïta de Disseny o de Dibuix, va ser la primera institució pública de la ciutat per a l' ensenyament de les Arts. Obrí les seves portes a l' edifici de la Llotja fins el 1808. L' any 1778 la Junta amplià els seus estudis a Pintura, Escultura i Arquitectura, anomenant-se Escola de Nobles Arts. Tots aquests canvis conceptuals s' arrossegaven arrel de la era industrial que produí una profunda escissió en el sí de les Arts, quedant delimitades com a independents, pintura, escultura i arquitectura, i per l' altre banda les Arts Aplicades; o Arts Pures-Arts Aplicades, Nobles Arts- Arts Sumptuàries, o Belles Arts-Arts Industrials. L' any 1838 s' autoritzà el títol oficial d' arquitecte donat per l' escola.

L'altre focus important d'ensenyament artístic era el Cercle Artístic de Sant Lluç, dit el "Círcol Artístic", el qual havia nascut el 1893 per iniciativa d'un grup de destacades personalitats de l'art i la vida pública catalana d'aleshores. En foren el motor principal els artistes Joan i Josep Llimona, Dionís Baixeras, Antoni Utrillo, Alexandre de Riquer, Antoni Gaudí, i el bisbe Dr. Torres i Bages. La voluntat que els mogué a fundar el Cercle Artístic de Sant Lluç va se l'esperit de compromís amb la fe cristiana i un profund amor a la terra pròpia. Aquestes dues vessants ideològiques, lligades al foment de les Belles Arts, configuraren els punts essencials dels estatuts fundacionals de l'entitat. El "Círcol" es projectà enfora gràcies a les seves exposicions d'art, la primera el 1893, la segona el 1895, i la tercera el 1897, totes tres a la Sala Parés. La quarta exposició col·lectiva de socis es celebrà en el propi local el 1899. Els seus fundadors foren membres capdavanters destacats del moviment modernista català d'aleshores i de les més renovades tendències, més tard. Alguns noms que projectaren el nom del Cercle Artístic, varen ser: Puig i Cadafalch, Joaquim Folch i Torres, Joaquim Mir, Pau Gargallo, Opisso, Eugeni d'Ors, Joaquim Renart, Sunyer, Rafael Serrahima, Antoni Vila-Arrufat, Solanich, Joan Rebull, Joaquim Llucià, Carles Mensa, Llorenç Artigas, Joan Miró...¹²⁴.

Víctor Masriera va entrar a formar part d'aquesta entitat, segons consta en el llibre d'actes, com a "Soci de Número", l'any 1899 en sessió de Junta de 23 de setembre¹²⁵. Formà part de la Junta directiva i de comitès per a exposicions¹²⁶. El mateix any 1899, amb acta de 24 d'octubre, era elegit Vocal Conservador¹²⁷. El seu primer pas pel "Círcol", degué comportar-li el coneixement de bona part de l'intel·lectualitat i artistes rellevants de l'època així com l'accés a gran nombre de revistes i llibres que el pogueren enriquir en

El 1847 passà a dependre de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts que s'anaven creant. Passà a constituir-se el 1850 quedant establerta al segon pis de Llotja.

L'any 1900, l'Escola de Belles Arts es separà de l'Acadèmia.

El 1928 -1930, l'Acadèmia passà a anomenar-se Reial Acadèmia de Belles Arts Sant Jordi de Barcelona.

¹²⁴ <<http://www.santlluc.com/historia.htm>>.

¹²⁵ Una versió diferent però equivocada en quan a data d'ingrés a l'entitat, consta en el llibre "Modest Casademunt". Edita MAS, Museu d'Art de Sabadell. Sabadell, 2001, p. 21, indicant que fou acceptat com a soci del Cercle Artístic l'any 1901, el mateix que ho fou també Modest, segons el Llibre d'Actes (Actes Juntes Directiva, vol. 45, p. 33). Víctor va ser acceptat l'agost d'aquell any, i en fou membre fins el març de 1906 en que marxà de Barcelona.

¹²⁶ "Relación de los méritos del Concursante que suscribe, Víctor Masriera Vila, Barcelona, 11 Noviembre 1905"

¹²⁷ Veure nota número 38 Capítol I.

El càrrec de Vocal Conservador consistia segons l'article 19 (Título II- De los Cargos) del Reglament Intern en "Cuidar de todo lo relativo al mobiliario, ajuar y decorado del Circulo, dando las disposiciones convenientes para su aseo y conservación; proponer a la Junta Directiva las mejoras que deban hacerse; acusar recibo de los objetos que se presten para ornato, llevando el correspondiente registro, y formar anualmente el inventario general, con el bibliotecario y el Secretario".

les seves ansietats culturals. L'any 1935, amb 60 anys, a 11 de juny, va tornar a entrar com a soci a l'entitat, oferint una conferència titulada "El Greco".

L'ensenyament de les tècniques artístiques que havia estat preocupació constant en el món català, tan a nivell institucional com a nivell de molts professionals, en els darrers anys de la segona dècada del segle XIX fou motiu de molts esforços i nombroses polèmiques.

Sorgiren diferents acadèmies precursors de l'ensenyament anti-acadèmic, que no es donava a "Llotja". Variés foren les alternatives, algunes d'elles ja en funcionament des de temps reculats, alternatives particulars i mestratges unipersonals d'un artista en el seu taller, com:

-Acadèmia Borrell.- Fundada el 1868 per Pere Borrell del Caso (Puigcerdà, 1835-Barcelona, 1910) ¹²⁸.

-Acadèmia Martínez.- De Gabriel Martínez Altés (Falset, 1858-Barcelona, 1940), fundada el 1886 ¹²⁹.

-Acadèmia Baixas.- De l'aquarel·lista Joan Baixas Carreter (1863-1925), fundada el 1891 ¹³⁰.

-Acadèmia Velázquez.- De Manuel Feliu de Lemus (1865-1922) ¹³¹.

-Acadèmia Antoni Ferrater.- Fundada el 1897.

-Acadèmia Hoyos.- De Claudi Hoyos Ayala (La Habana, 1875-Barcelona, 1905) ¹³².

¹²⁸ Pintor i pedagog, que decebut per la formació rebuda a Llotja, s'inspirà en la Natura, i en l'ensenyament del dibuix a través d'aquesta, no pas de la còpia de làmines o de models gravats. Del seu mestratge sorgí el grup Del Rovell de L'Ou, bàsicament format per artistes de la segona generació del modernisme amb tendències impressionistes. Un dels deixebles destacats fou l'escultor Rossend Nobas, així com Artur Masriera (1860-1929), escriptor, historiador, director de taller d'argenteria patern des de 1885, doctor en Dret, mestre en gai saber, fill de cosí de Víctor Masriera. També Adrià Gual (1872-1943), Feliu Elias o "Joan Sacs" (1878-1948), crític, historiador de l'art, pintor i caricaturista, professor d'Història de l'Art a l'Escola Superior de Belles Arts i a l'Escola del treball. GEC *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 9. Edita Enciclopèdia Catalana S.A., Barcelona, 1974, p. 415. Emili Sala Cortés (1841-1934), arquitecte col·laborador de Joan Martorell i Montells (mestre de Gaudí).

¹²⁹ Va ser pintor format a París instal·lat a Barcelona cap el 1886 on hi obrí una Acadèmia privada de Belles Arts, cap el 1886, a la qual hi acudiren importants pintors de l'època. GEC *Gran enciclopèdia Catalana*, vol. 14. Edita Enciclopèdia Catalana S.A. Barcelona 1974, pàg. 445. Segons el llibre d'Andrea Pascual *Pere Borrell del Caso. L'obra artística d'un mestre de pintors*, l'Acadèmia de Gabriel Martínez Altés amb la de Pere Borrell del Caso s'obriren amb poca diferència de temps.

¹³⁰ Deixeble d'Antoni Caba, estudià a París i Madrid. Treballà a Veneçuela (1889) i novament a Barcelona (1891), fundà l'Acadèmia Baixas. El 1909 per iniciativa seva fou fundada l'Associació d'Aquarel·listes de Catalunya. Juntament amb l'Acadèmia de Pere Borrell del Caso i la de Gabriel Martínez Altés, portaven als alumnes a pintar del natural, a la muntanya. GEC *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 4. Edita Enciclopèdia Catalana S.A. Barcelona 1974, pàg. 28. i Pascual, Andrea (1999) *Pere Borrell del Caso. L'obra artística d'un mestre de pintors*, segons la qual, l'Acadèmia Baixas obrí uns 5 anys abans que la de Pere Borrell del Caso.

¹³¹ Pintor bàsicament velazquià, caràcter justificat per la seva estada juvenil a Madrid. Les seves obres de maduresa estaven a prop de Ramon Casas, elegants i realistes figures femenines, seguríssims dibuixos al carbó o a la ploma, la perfecció tenia la seva producció. Home retret li faltà envergadura la qual cosa li restà èxit. Tenia estada a París on exposava assíduament al Salón de la Société Nationale. FONTOBONA, Francesc *Historia de l'Art català*, Edicions 62. Barcelona, 1983. Vol. VII, p. 110.

L' Escola d'Art de Francesc d' Asís Galí.- (Barcelona, 1880-1965), fundada a primers de segle (1906), esdevingué progressivament la definidora pràctica de la nova estètica, i per ella hi passaren la major part dels que havien de ser els representants més genuïns de la segona generació noucentista. Les classes de la seva escola d'art, s' ampliaven amb excursions per dibuixar del natural i amb debats i sessions de lectura de poesia. En el Noucentisme, la definició de la nova estètica va tenir-hi un paper fonamental la seva pedagogia artística. Per això quan la Mancomunitat de Catalunya fundà el 1915 l' Escola de Bells Oficis li encarregà la direcció.

A part de les acadèmies esmentades també, a nivell privat en continuaren funcionant d' altres, de gran renom, tenint en compte la personalitat dels seus titulars, com la de J. Torres-Garcia, la d' Antoni Gelabert ¹³³, que era l' anima de l'entitat "Arts", iniciada a principis dels anys 1910 dedicada a l' ensenyament del Dibuix i de la Pintura, amb seu al carrer Petritxol, la d' Ignasi Mallo ¹³⁴, que prosseguia la particular de F. D' A. Galí, des de que aquest últim es dedicà a l' ensenyament oficial, el 1915, continuant en el mateix local del carrer de Cucurulla, sustentant segons deia el crític de l' època Rafael Benet ¹³⁵, algunes teories intel·lectuals alliberant-se feliçment de seguir-les, fent l' ensenyament amb mètodes més rigorosos i potser menys inspirats; la de Francesc Labarta, professor de dibuix artístic a l'Escola Municipal del districte V, sucursal de Llotja des del 1911, el qual va escriure diversos llibres i donà nombroses conferències sobre l' ensenyament, passant per la seva escola el

¹³² Pintor que conreà la figura i fundà l' acadèmia el 1899-1900. Retratà el seu deixeble i també pedagog Francesc d' Asís Galí. GEC *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 12. Edita Enciclopèdia Catalana S.A. Barcelona 1974, p. 496.

L' Acadèmia es trobava situada a la *Plassa de la Catedral Nº 2 bis, 2on. 1ª.*, en ella s' oferien classes de: *Dibuix, Pintura, Paisatge i Art Decoratiu*. Era oberta de les 9 del matí a les 9 del vespre. Indicava Classes Especials de 7 a 9 del vespre. En una nota de premsa, s' especificava que es donaven: *Il·lions especials pera senyoretetes*. MASIP BOLADERAS, Roser. *El Pintor Francesc d' Asís Galí. Nova visió pedagògica de l' ensenyament artístic (1880-1965)* Tesi Doctoral. UB. Departament de Dibuix Facultat de Belles Arts. Barcelona, 1995. Apèndix Documental Làmines 59 – 64.

¹³³ Antoni Gelavert Casas.- (Barcelona, 1911-1980). Artista gravador. Autor d'uns tres-cents ex-libris. Veure (GEC, vol.12, p. 19).

¹³⁴ Ignasi Mallo Casanovas.- (Tarragona, 1892-Bogotà, 1940). Pintor i pedagog. Alumne de les Acadèmies Martínez Altés, de la qual, entre d' altres, Isidre Nonell en fou deixeble, i de l' Acadèmia de Joan Baixas, on hi estudià entre d' altres, Joaquim Torres Garcia. Estudià també a l' escola d'art de Francesc d' Asís Galí. El 1911 anà a París amb Marià Vayreda. En tornar de París obrí a Barcelona una acadèmia privada de Belles Arts (1916-17) hereva en certa manera de l' acadèmia Galí. Veure, (GEC, vol, 14, p. 282).

¹³⁵ Rafael Benet Vancells.- (Terrassa, 1889-Barcelona, 1979). Pintor i tractadista d' art. Deixeble de Francesc Galí i del seu oncle el pintor Joaquim Vancells, formà part de l' " Agrupació Courbet (1918) ", fundada entre altres artistes, per Joan Miró i Llorens Artigas, tots ells, alumnes de l' Escola de Francesc d' Asís Galí i del Cercle Artístic de Sant Lluç; admiradors de l' obra de l' audaç artista francès, Gustave Courbet, amb una actitud contrària al mediterranisme del Noucentisme, propers alguns a les avantguardes, i a la publicació de *Les Arts i els Artistes*. Veure, (GEG, Vol. 4, p. 406), i <<http://personal.iddeo.es/jpagansm>>.

grup d' "Els Evolucionistes" ¹³⁶. El tipus d' ensenyament que s' impartia des de cada una condicionava fortament les joves generacions. La majoria d' aquestes acadèmies ensenyaven més les tècniques pictòriques que no pas una orientació estètica, amb un culte al realisme que enfrontava directament als alumnes amb el paisatge rural, cosa que no succeïa pas de forma habitual a "Llotja".

A la tradició de "Llotja" es creà com alternativa als oficis artesans que allí no s' ensenyaven i volen respondre a les necessitats de la indústria del país, l' esmentada Escola Superior de Bells Oficis i l' Escola Tècnica d' Oficis d' Art. L' Escola Superior de Bells Oficis donava títols de Director en les especialitats de: Arts de la terra, de la fusta, del metall, del cuir, del jardí i de l' escultura arquitectònica; intentava fomentar un renaixement artesanal. No es tractava com a Llotja de formar artistes, sinó tècnics artesans, personal artístic tècnic, apte per a la direcció dels obradors d' indústries d' art. En ella la matèria del Dibuix tenia un caràcter fonamental en tots els alumnes ¹³⁷.

Sobre els mètodes d' ensenyament artístic, es feren diversos comentaris a l' època:

F. Pujols ¹³⁸.- A "Vell i Nou" ¹³⁹, enaltia la labor de Francesc Labarta qui havia buscat la manera d' abstroure les qualitats del model pel propi alumne, començant per ensenyar-li la qualitat més general per acabar fent-li veure les més particulars, la que era un element comú o genèric de tots els models que se li podien presentar, i les que eren específiques. Aquest sistema estalviava temps i dificultat a l' alumne fent-lo arribar a copiar la natura d' una manera més directa i precisa de la que li feien copiar els mètodes que fins llavors s' havien seguit.

Aquest article fou contestat per un altre de Joan Sacs (pseudònim de Feliu Elias), titulat "La Pedagogia del Dibuix" ¹⁴⁰, manifestant que el mètode de Labarta no tenia la originalitat que es deia ja que molts altres professors fins i

¹³⁶ "Els Evolucionistes" van ser un moviment artístic dins del noucentisme català (1911-1931), preconitzat per Feliu Elias, seguit per la generació del 1917, relacionats amb l' "Agrupació Courbet, 1918". Entre 1918-1932, van ser els precursors de les avantguardes, oblidats dins la història de l'art català. Van fer de pont entre el Noucentisme i les Avantguardes, enamorats de l' obra del filòsof Francesc Pujols (1884-1962), inspirats en el cubisme, futurisme, i surrealisme. Prengueren el nom de Torres Garcia, "Art i Evolució". Antiacademicistes, antitradicionalistes, partidaris de l' internacionalisme. Entusiastes de Cezanne. Detractors d' Eugeni d'Ors.

¹³⁷ MASIP BOLADERAS, Roser. *El Pintor Francisc d' Asís Galí. Nova visió pedagògica de l' ensenyament artístic (1880-1965)* Tesi Doctoral. UB. Departament de Dibuix Facultat de Belles Arts. Barcelona, 1995, p.p. 67-88.

¹³⁸ Francesc Pujols Morgades.- (Barcelona, 1882/4-Martorell, 1962). Veure, (GEC, vol. 18. Edita Enciclopèdia Catalana S.A. Barcelona 1974, p. 455), i <<http://es.geocities.com/pantoleg/contingutbiografia.htm>>.

¹³⁹ PUJOLS, Francesc. "Nova escola de dibuix", *Vell i Nou* (Barcelona) núm. 44 (1 juny 1917), p. 418.

¹⁴⁰ SACS, Joan. "La pedagogia del dibuix", *Vell i Nou* (Barcelona) núm. 52 (1 octubre 1917), p. P.578-579.

tot els anomenats academicistes ensenyaven seguint un mètode similar. Deia que Barcelona havia tastat tots els mètodes de que es parlaven tan a l'estranger i que el resultat era que en els últims quinze anys no s' havia avançat gens en els resultats aconseguits en la pedagogia del dibuix ¹⁴¹.

F. d' Asís Galí, defensava en tot aquest debat ideològic, una posició coherent en fer el resum de les "Jornades de Pedagogia del Dibuix i del Color" ¹⁴².

A Barcelona s' ensenyava massa Dibuix. Tota persona que sabia de dibuix amb regles, amb mides, amb mètodes, i que es creia posseïdora de la veritat, era després qui es burlava de Cézanne, o d' algun altre mestre modern, trobant un braç curt, o una cama prima. I tenien raó de burlar-se'n ja que l' art modern no tenia res a veure amb el dibuix que havien après perquè s' els havia ensenyat.

Comentava també al respecta de la concepció pràctica de molts mestres de dibuix de les escoles. A partir dels anys 20, deia que :

"...tan se val que el model sigui una estampa, com que sigui un guix , com que sigui un ésser vivent, com que sigui un cos mort o animat: és més viva una poma pintada per Cézanne, que una fotografia instantània d' un corredor que pren part en una carrera de marató ¹⁴³ .

A part de pedagogia, es parlava sovint del "Ritme" com a base inconcreta de l' obra, si ja hi havia ritme tot anava bé. Sebastià Gasch (crític d' art i de les arts de l' espectacle, un dels més incisius, defensor de les avantguardes entre 1914 i 1918)¹⁴⁴; en un article hi feia referència, dient: Bosch-Roger (Emili Bosch Roger, pintor de l' escola catalana) no ha d' oblidar que la composició o ritme és la mateixa base de l' obra, que no hi ha obra

¹⁴¹ Feia aleshores un balanç de les escoles: En l' antiga escola Galí no s' hi veié mai personalitat. Tots els deixebles eixiren amb una visió emmotllada a la del seu mestre.

L' escola- col·legi que dirigí Joaquim Torres Garcia, no donà res més que pseudo-Rusiñols, minsos Torres-Garcia i, Mirs...Tota la ingenuïtat que volgué copsar el professor, se li convertí en el més precoç dels "pastixismes" (coses mal fetes o pasterades).

Quan Ainaud i en Llongueres reprengueren la direcció d' aquesta escola l' ensenyança del Dibuix seguí desorientada de la mateixa manera.

L' Escola d' en Mallol, successor d' en Galí no va reeixir millor que abans. Els deixebles d' en Mallol no va saber veure més que amb els ulls d' en Mallol. A cada deixeble hi havia un tan sols un embrió de Cezanne.

¹⁴² GALÍ; Francesc d' Asís. "El dibuix excessiu", *Vell i Nou* (Barcelona) núm. 22 (1 abril 1916), p. 16.

¹⁴³ Una interpretació resum d' Alexandre Galí sobre les conferències del seu cosí Francesc d' Asís al llarg de 1916.

¹⁴⁴ Sebastià Gasch.- Personatge valorat i sol·licitat pels sectors culturals catalans, polemista, bon escriptor, amic i defensor de Miró, Dalí i Picasso, amic de Garcia Lorca. Col·laborador del "Manifest Groc", i d'articles en diverses revistes i periòdics de l' època, "Amics de les Arts", 1927. El "Manifest Groc", obra de Dalí, Gasch i Montanyà, pretenia realçar les Avantgaurdes, contra la correcció, la manca d' audàcia, la argumentació, la filosofia...

<<http://www.coac.net/COAC/exposicions/GIRONA/1998/SEBASTIA/GASC.htm>>.

plàstica sense ritme, aquest ordena tots els elements que la integren, regula l'agrupament de masses, disciplina la col·locació de les formes, assoleix la unitat segons deia Ozenfant i Jeanneret, defensors d'un art purista, explicat en el manifest "El Purisme" (1918)¹⁴⁵.

Sobre aquest tema també opinà Víctor Masriera a la revista "Vell i Nou" de l'any 1917, preguntant-se¹⁴⁶:

"Però ¿es que cada artista canvia de ritme segons les variadíssimes emocions que l'agiten? Fins a cert punt". Insinuava llavors, que hi havia un ritme per a l'artista que no es deixa dominar ni per les formes ni per la tècnica un ritme que pot emprar l'artista de la naturalesa alegre, i un ritme particular que la societat o raça dona a l'art d'una època o nació. O sigui que en aquest cas no es tracta d'un valor absolut.

I continuava afirmant:

"El ritme es trobarà tant en la composició, en l'agrupament de masses dins del rectangle del quadre, com en el dibuix dels objectes, i fins en la pinzellada".

Rafael Benet de formació Noucentista també parlà d'aquest tema en el seu ingrés a l'Acadèmia de Belles Arts Sant Jordi, "El Ritme Universal"¹⁴⁷. Dient:

Totes les coses grans i petites d'aquest món, tan les estàtiques com les semimòbils, estan coordinades entre elles, formen el Ritme Universal. A l'artista se li donen les primeres frase de la melodia pel natural, per l' instant rítmic visible, i la suma de cert nombre d'instants rítmics dona i coordina un ritme conjunt, corresponent al ritme universal...
"El nostre principi estètic és la Unitat, és l' Harmonia i per lo tan, sols per medi de síntesis formarem la visió artística".

Dins del panorama de nous avenços en el camp educatiu, destacar les principals línies pedagògiques que hi van haver i la importància que al Dibuix donaven totes elles. Calia distingir però entre les escoles i acadèmies d'

¹⁴⁵ GOMEZ. A, CALVO. F, MARCHAN. S. *Escritos de arte de vanguardia 1900-1945*, Ed. Istmo, 1999: Amédée Ozenfant (França, 1886-1966) havia fundat la revista "L' Élain", buscant la veritat en el paisatge per endinsar-se finalment en el purismo entre 1918-1925. Fou un dels més actius divulgadors de l'art modern. Juntament amb Charles-Edouard Jeanneret (1887-1965) "Le Corbusier", arquitecte, fundaren la revista " L' Esperit Nouveau" (1920-1925) proposant un nou ordre que es trobava en l'arquitectura classica. Revisors del cubismo van ser autors del Llibre "Després del Cubisme" (1918). Le Corbusier, a part de la seva important obra aquitectonica destacà per "Le Modulor", estudi teòric de la proporció establerta per la mesura humana. Gamma de proporcions harmòniques a escala humana aplicables a l'art i a l'arquitectura, mecànica, etc., basades en la proporció aurea.

¹⁴⁶ MASRIERA, Víctor; "El ritme en la pintura", *Història de l' Art Català*, vol. VIII. Edicions 62, Barcelona, 1983, p. 48 nota. 101. I També, MASRIERA Víctor, "El ritme en la pintura". *Vell i Nou*. N° 48. Barcelona, 1 agost 1917, p. p. 492 – 494.

¹⁴⁷ BENET VANCELLS, Rafael. *El ritme universal*, Reial Academia de Belles Arts Sant Jordi, Barcelona, 1969.

ensenyaments purament artístics, de les escoles d' ensenyament reglat, escoles normals, de primer i segon ensenyament, fins i tot instituts d' ensenyament secundari, on el Dibuix formava part del currículum general de matèries a impartir, però de manera diferent de les escoles d' art, com a formació integral de la persona; tot i existir uns orígens històrics comuns com a disciplina tècnica e intel·lectual.

El mateix Víctor Masriera, ho explicava en "Como se enseña el Dibujo", Madrid, Editorial Publicaciones de la Revista de Pedagogia, 1923, dient que el Dibuix a impartir a les escoles intentava donar una cultura general del Dibuix, diferent a la que es donava per exemple a les Escoles d' Arts i Oficis, on la concentració d' esforços podien portar millors resultats, i on el desig de dibuixar indicava ja certa aptitud¹⁴⁸.

No obstant, l' ensenyament dels conceptes bàsics del Dibuix a l' escola, potser va ser l' inici d' un esclat posterior de nous artistes, no precisament en l' art acadèmic, sinó en un art més lliure, tal com l' havien après, i que potser desembocà a la llarga en les avantguardes.

En el llibre de Víctor Masriera, "El Dibujo para todos", (Proemio pàg. 6-7), mencionava com el seu oncle Josep Masriera Manovens , l' any 1866 en un discurs a l' Ateneu Barcelonès, ja havia intentat convèncer a la Diputació de Barcelona que dotés a totes les escoles de l' ensenyament del Dibuix. Al respecta deia Víctor:

*Se cree equivocadamente que el aprendizaje del Dibujo entraña la pretensión única de ser artista y llegar a sus altos vuelos, como si el aprendizaje de la gramática, aprender a leer y a escribir significase la pretensión de ser literato*¹⁴⁹.

Malgrat no ser compreses les seves aspiracions, continuà propagant els seus ideals en memòries i discursos.

Altres aspectes destacables dins l' ambient i cercles de la pedagogia de l' art varen ser les publicacions diverses sobre aquesta temàtica i problemàtica. De la general preocupació pels temes educatius i pedagògics que es manifestaven a Catalunya, Espanya i el món a finals del segle XIX i principis del XX, és reflex, la captació d' idees i autors tan autòctons com estrangers, bàsicament de França, Bèlgica, Suïssa, Itàlia, Estats Units i Amèrica del Sud.

¹⁴⁸ *El Dibujo en la escuela primaria no debe considerarse como arte, pues no se trata en ella, ni mucho menos, de formar artistas...*

...el Profesor normal de Dibujo poco provecho sacará de sus alumnos si no cambia radicalmente el concepto que de esta enseñanza tiene al salir de la Academias de Bellas Artes, aunque no les será difícil llegar a la Escuela primaria, viviendola y entrando a fondo en ella...

...el dibujo en la escuela es lenguaje gráfico sin pretensiones artísticas, es un gran educador.

¹⁴⁹ MASRIERA, Víctor *El Dibujo para todos* . Manuales Gallach, José Gallach Editor, Barcelona, 1920 ?. Proemio, p. 8-9.

Com a mitjans d'informació, formació, difusió i valoració sobre molts aspectes artístics i sobre esdeveniments de personatges locals i forans, sorgiren un bon grapat de publicacions periòdiques, no diàries en general, d'una qualitat més que notable i amb un prestigi intel·lectual indiscutible. Entre elles destacar-ne algunes de les que es publicaven a Catalunya:

“*D' Ací i D'Allà*”, apareguda el 1918, “*Gasetta de les Arts*” (1924), “*Art Novell*” (1924), “*Arts i Lletres*” (1927). “*Vell i Nou*” (1915-1921). “*Revista Nova*” (1914).

Així com també els “Salons”, a partir de l' Exposició Universal de Barcelona de 1888, en la qual es portà a terme la I Exposició General de Belles Arts, una col·lectiva oficial celebrada en el nou Palau de Belles Arts, construït per a tal esdeveniment, seguiren altres mostres de gran envergadura a fi de mostrar més que res la línia de l' art oficial. Aquest tipus d' exposicions es reprengueren entre els anys 1932 i 1937 a amb el nom de Salons de Primavera, tradició del segle XIX rescindits per la dictadura de Primo de Ribera. D'entre elles, es celebrava el progressista o de “Montjuïc”, i el de “Barcelona” més acadèmic presidit per Lluís Masriera, cosí de Víctor Masriera. El mateix Víctor Masriera en l' article “La pintura catalana en el moment present”¹⁵⁰, signat a Tossa de Mar l'any 1923, parlava de la Junta d' Exposicions i el Saló de Primavera en remarcar que l' activitat pictòrica a Catalunya era molt grossa i que l' Ajuntament a través d' aquest Saló separava sales destinades a cada societat artística per que així totes les tendències i podessin ser ben representades; a més de les exposicions retrospectives de grans pintors catalans .

Aquest era bàsicament el panorama de l' ensenyament, la pedagogia del Dibuix i de l' art a Catalunya durant la vida de Víctor Masriera, ja fos en escoles públiques, privades o normals, o en acadèmies i institucions d' art. Malgrat que ell es mogué bàsicament a cavall entre Barcelona i Madrid, amb estades esporàdiques a altres ciutats europees i americanes.

¹⁵⁰ MASRIERA, Víctor. “La pintura catalana en el moment present”. *Germanor*. núm ?. Agost 1923, p. 43.

